

Συμπληρωματικά Κείμενα

Με βάση τα παρακάτω συμπληρωματικά κείμενα
οι διδάσκοντες μπορούν να δώσουν σχετικές εργασίες στους μαθητές.

Συμπληρωματικό Κείμενο 1

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΛΑΤΕΙΑΣ

Η έννοια της πελατείας, σα βασικής επιστημονικής κατηγορίας των πολιτικών επιστημών, απορρέει από την ολοένα εντεινόμενη προσπάθεια των πολιτικών επιστημόνων να διευρύνουν το αντικείμενο της πολιτικής επιστήμης, μελετώντας τα προβλήματα της εξουσίας σε χώρες ή σε περιοχές που βρίσκονται έξω από τις παραδοσιακές κοιτίδες της εμπεδωμένης κρατικής εξουσίας και της έναρθρης πολιτικής σκέψης. Η σύλληψη των σχέσεων εξουσίας σαν σχέσεων «πατρώνων - πελατών», στο πλαίσιο ενός «συστήματος» γενικότερων «πελατειακών» σχέσεων, προέρχεται από την κοινωνική ανθρωπολογία και εδράζεται επάνω στην αναμφισβήτητη διαπίστωση ότι στις περισσότερες πρωτόγονες ή «υποανάπτυκτες» κοινωνίες η εξουσία αποκρυσταλλώνεται σ' ένα σύστημα προσωπικών σχέσεων, έτσι ώστε οι επίσημες και θεσμοποιημένες μορφές οργάνωσης της πολιτείας - και όταν ακόμα υπάρχουν - εμφανίζονται σαν απλά νομικοθεσμολογικά επιχρίσματα που δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα ...

Πάνω σ' αυτή τη βάση διαμορφώνεται η τρέχουσα λειτουργιστική (φονξιοναλιστική) αντίληψη που νοεί την «πελατεία» σαν συνάρτηση της «συνάντησης» δύο παραπληρωματικών λειτουργικών αναγκών, που αρθρώνονται έτσι ώστε να εμπεδώνεται η εσωτερική συνοχή του κοινωνικού συστήματος, που έχει γενικώς την εγγενή τάση να «γεννάει τους λειτουργικά χρήσιμους για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή του μηχανισμού».

Κ. Τσουκαλά, Το πρόβλημα της πολιτικής πελατείας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, σσ. 75, 77

Συμπληρωματικό Κείμενο 2

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Οι δημοτικές εκλογές της 3^{ης} Ιουλίου 1883 έδειξαν μια ουσιαστική μεταβολή του λαϊκού φρονήματος. Στην Αθήνα ο κυβερνητικός υποψήφιος Μιχαήλ Μελάς, ευνοούμενος της χρηματιστικής ολιγαρχίας, απέτυχε παταγωδώς, και επανεκλέχθηκε ο Δημήτριος Σούτσος, προστατευόμενος του Ράλλη, που υποσκέλιζε και το δηλιγιαννικό Καλλιφρονά. Λίγους μήνες αργότερα άρχισε να παγιώνεται η αντιπολίτευση, που είχε ενισχυθεί σοβαρά με την προσχώρηση του Δ. Ράλλη. Από το άνοιγμα της νέας βουλευτικής συνόδου συγκεντρώθηκε

γύρω από το Θ. Δηλιγιάννη το σύνολο σχεδόν των αντιφρονούντων βουλευτών. Από τη στιγμή αυτή χρονολογείται ουσιαστικά ο «ελληνικός δικομματισμός». Όμως η πολιτική σύγκρουση Τρικούπη και Δηλιγιάννη, που θα κρατήσει 15 χρόνια, δε θα πάρει τις ήμερες και «πολιτισμένες» μορφές που ονειρεύονταν οι ζηλωτές του «εξευρωπαϊσμένου κοινοβουλευτισμού» και οι οποίοι θεωρούσαν το δικομματισμό πανάκεια για όλες τις δυσλειτουργίες του κοινοβουλευτισμού.

Ι.Ε.Ε., τ. ΙΔ', σ. 20

Συμπληρωματικό Κείμενο 3

ΕΚΛΟΓΕΣ 17^{ης} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1902

Μέθοδοι που χρησιμοποιούνταν

Ξυλοδαρμοί, τρομοκρατία, εξαγορά ψήφων

Το βιβλίο αναφέρει ότι τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα

οι εκλογές διεξάγονταν σε ήπιο κλίμα. Υπάρχει όμως κι άλλη άποψη.

Οι εκλογές έγιναν με μεγάλο πείσμα παντού. Ο φανατισμός ήταν τέτοιος, που όχι μόνο στις πόλεις, αλλά και στα χωριά, οι ξυλοδαρμοί, οι επεμβάσεις των μπράβων και η τρομοκρατία των οργάνων της εξουσίας δημιούργησαν κατάσταση εκρηκτική.

Το ζαϊμικό κόμμα έπαθε πανωλεθρία γι' αυτό ο Ζαΐμης παραιτήθηκε. Ο Ζαΐμης τα είχε χαλάσει με ορισμένους αυλικούς, γι' αυτό τον αντιπολιτεύτηκαν. Ο Τοπάλης στα «Χαρτιά» του σημειώνει ότι:

«Υψηλά πρόσωπα καταφύρωσ ενήργουν κατά της Κυβερνήσεως (Ζαΐμη) και εν πολλοίς συνετέλεσαν να διασπασθή εν τω κοινοβουλίω η συνεργασία των δύο κομμάτων (θεοτοκικού και ζαϊμικού) και να οδηγηθώμεν εις τας κάλπας. Και το χείριστον έρρευσε εκ των Ανακτόρων αφθόνως το χρυσίον δια την καταπολέμησιν του υπό τον Αλ. Ζαΐμην νέου κόμματος...»

Και ο Ασπρέας, που, όπως γράφει, αντλεί τις πληροφορίες του από αρχεία ανέκδοτα, λέει:

«...Το Στέμμα επεχείρησε κρύφιον πόλεμον κατά του Αλ. Ζαΐμη, αλλ' ήτο πλέον αργά. Κατά τας εκλογάς εκείνας διετέθησαν χρήματα εκ του ανακτορικού ταμείου δια τρίτης χειρός εις ωρισμένα όργανα του ημερησίου τύπου και εις άτομα τινα προς καταπολέμησιν του ζαϊμικού κόμματος...».

Μα και από τα δύο άλλα κόμματα (θεοτοκικό και δηλιγιαννικό) κανένα δεν είχε εξασφαλίσει απόλυτη πλειοψηφία. Και τα δύο διεκδικούσαν την εξουσία, αλλ' αργούσαν να συγκεντρωθούν τα οριστικά αποτελέσματα των εκλογών, επειδή σε πολλά μέρη ανατραπήκανε οι κάλπες και αλλού δεν ψήφισαν καθόλου. Γι' αυτό ξανάγιναν εκεί οι εκλογές.

Στην Αθήνα πάλι είχε δημιουργηθεί τέτοια κατάσταση που πέντε μέρες ύστερα από τις εκλογές η πρωτεύουσα ήταν ανάστατη από τις διαδηλώσεις των δηλιγιαννικών.

Είχαν συσπειρωθεί όλοι οι μεγάλοι κομματάρχες που λέγονταν αττικάρχες και δημιούργησαν κατάσταση οχλοκρατίας. Ο Ράλλης που επηρέαζε τα γύρω

αρβανιτοχώρια, έφερε τους οπαδούς του με πίπιζες και νταούλια καθώς και με πιστόλες και μαχαίρια και τρομοκράτησε τους φιλήσυχους πολίτες.

Μια μάλιστα απ' αυτές τις μέρες οι μπράβοι του Δηλιγιάννη, ξήλωσαν από κάποια οικοδομή της οδού Σταδίου τις σκαλωσιές και αρπάζοντας τις σανίδες έσπαζαν μ' αυτές τις βιτρίνες των μαγαζιών, τις πόρτες των σπιτιών και τα τζάμια των παραθυριών και τρομοκράτησαν την πρωτεύουσα. Οι αττικάρχες αντί να επέμβουν και να διαλύσουν τον όχλο, από τα μπαλκόνια τους χαιρετούσαν «τον γενναίον, φιλότιμον και άγρυπνον υπέρ των θεσμών, λαόν της Αττικής». Έβριζαν και απειλούσαν το Θεοτόκη, το Ζαΐμη καθώς και το βασιλιά Γεώργιο, αλλ' εξυμνούσαν το διάδοχο Κωνσταντίνο.

Οι οχλοκρατικές αυτές σκηνές που είναι γνωστές με το όνομα σανιδικά και ήταν συνέχεια των ευαγγελιακών, δεν έδειχναν μόνο τον εκφραυλισμό των λεγόμενων αττικαρχών, αλλά και τις πίσω απ' αυτούς ξένες επιρροές.

Όλα αυτά τα οχλοκρατικά φερσίματα ήταν οργανωμένα από τη γερμανική πρεσβεία και άλλες προσωπικότητες και αποβλέπανε να δημιουργήσουν το κατάλληλο πολιτικό κλίμα ώστε ή ν' αναγκαστεί να παραιτηθεί ο Γεώργιος, ή με πραξικόπημα να εκθρονιστεί.

Γ. Κορδάτου, ό.π., σσ. 33-34

Αλλά το πιο χαρακτηριστικό της οξύτητας και της δημοκοπίας ήταν ότι «τον τοιαύτα διαπράττοντα όχλον, προσηγόρευον από εξωστών πολιτικοί αρχηγοί ως γενναίον, φιλότιμον και άγρυπνον φρουρόν του πολιτεύματος, εχαρακτήριζον από των αυτών εξωστών τους αντιπάλους των «παλιότενεκέδες» και υπεδείκνυον το Στέμμα ως εχθρόν του λαού και του πολιτεύματος».

Ι.Ε.Ε., τ. ΙΔ', σ. 178

Συμπληρωματικό Κείμενο 4

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΕΚΛΟΓΩΝ - ΤΑ ΣΑΝΙΔΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑΡΧΕΣ - ΑΤΤΙΚΑΡΧΕΣ - ΞΕΝΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ

Ο Ζαΐμης παρέμεινε στην εξουσία περίπου ένα χρόνο. Η συνεχής υπονόμευση της κυβερνήσεως έκανε τελικά αδύνατη την παράταση της ζωής της και αναπόφευκτη την προσφυγή στις κάλπες. Ο πρωθυπουργός εισηγήθηκε στο βασιλιά τη διάλυση της βουλής και οι εκλογές προκηρύχθηκαν για της 17 Νοεμβρίου 1902.

Οι εκλογές εκείνες παρουσίασαν την ιδιομορφία ότι, ενώ υπήρχε οξύτατος ανταγωνισμός ανάμεσα στα κόμματα, οι υποψήφιοι βουλευτές, επιδιώκοντας ο καθένας το προσωπικό του συμφέρον και υπολογίζοντας με ποιο τρόπο θα είχε περισσότερες πιθανότητες να εκλεγεί, κατέφυγαν σε συναλλαγές με υποψήφιους αντίπαλων κομμάτων και σχημάτισαν μικτούς συνδυασμούς, ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες, τις δυνατότητες και τα αμοιβαία συμφέροντα. Μόνο στην Αττική, στην Κέρκυρα και στη Γορτυνία έγιναν αμιγείς κομματικοί συνδυασμοί.

Είναι φανερό ότι το δικομματικό σύστημα, που είχε επικρατήσει στην εποχή του Τρικούπη, είχε πια διαβρωθεί σε μεγάλο βαθμό και οι πολιτικοί αρχηγοί

δεν είχαν επιβολή στους βουλευτές. Ο λόγος κυρίως ήταν η παρουσία του τρίτου κόμματος, του Ζαΐμη. Εξαιτίας αυτού ήταν προφανές ότι κανένα από τα δυο μεγάλα κόμματα δε θα πετύχαινε σημαντική πλειοψηφία και όσοι ήταν καιροσκόποι ήθελαν να διαπραγματευτούν τη μετεκλογική ένταξή τους. Όπως ήταν επόμενο, τα αποτελέσματα των εκλογών υπήρξαν συγκεχυμένα, γιατί δεν ήταν γνωστό ποιο κόμμα θα υποστήριζαν αυτοί που εξελέγησαν. Το ζαϊμικό κόμμα είχε σίγουρα συντριβεί, αλλά οι Δηλιγιάννης και Θεοτόκης διαφιλονικούσαν την υπεροχή.

Την επόμενη μέρα των εκλογών ο Ζαΐμης υπέβαλε την παραίτησή του. Εφόσον δεν υπήρχε αδιαφιλονίκητος νικητής θα μπορούσε να διατηρήσει την πρωθυπουργία μέχρι τη σύγκληση της βουλής, οπότε με την εκλογή προέδρου θα φαινόταν η πραγματική δύναμη των κομμάτων. Έτσι θα διευκόλυναν το βασιλιά που τώρα ήταν υποχρεωμένος να επιλέξει για την πρωθυπουργία το Δηλιγιάννη ή το Θεοτόκη, ενώ η κατάσταση ήταν ακόμα ασαφής σχετικά με την πλειοψηφία. Φυσικά όποιος από τους δύο γινόταν πρωθυπουργός, θα αποτελούσε πόλο έλξεως για τους ανεξάρτητους και το πλεονέκτημα αυτό ο Γεώργιος δεν ήθελε να το δώσει στο Δηλιγιάννη αλλά ούτε και στο Θεοτόκη μπορούσε, χωρίς τον κίνδυνο να δείξει απροκάλυπτα τη δυσμένειά του για τον πρώτο. Η εσπευσμένη παραίτηση του Ζαΐμη, που δημιουργούσε αυτή τη δυσχέρεια στο βασιλιά, ήταν προφανώς η ανταπόδοση της πολεμικής που είχε πρόσφατα υποστεί από τους ανακτορικούς κύκλους. Ο Γεώργιος, για να αποφύγει τη λύση Δηλιγιάννη, σκέφτηκε να σχηματίσει υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον πρόεδρο Αρείου Πάγου Ι. Σημαντήρα, αλλά εκείνος αρνήθηκε προφασισζόμενος απειρία. Μια δεύτερη σκέψη ήταν να σχηματίσει στρατιωτική κυβέρνηση υπό τον υπασπιστή του βασιλιά Παπαδιαμαντόπουλο. Αλλά και αυτό ματαιώθηκε, γιατί στο μεταξύ ξέσπασαν στην Αθήνα τα λεγόμενα Σανιδικά. Ο Δηλιγιάννης κατέφευγε για άλλη μια φορά στην προσφιλή μέθοδο της οχλαγωγίας. Βασιζόμενος στην επιτυχία του κόμματός του στην Αττική, προσπάθησε να εκβιάσει την ανάθεση σ' αυτόν του σχηματισμού κυβερνήσεως και πέτυχε. Στην κινητοποίηση των διαδηλωτών πρωταγωνίστησαν οι πολιτικοί του κόμματος που είχαν ιδιαίτερη επιρροή στην περιοχή, οι «αττικάρχες» Δ. Ράλλης, που την εποχή εκείνη συνεργαζόταν με το Δηλιγιάννη, και Σκουζές, πρόεδρος είκοσι συντεχνιών της πρωτεύουσας.

Ι.Ε.Ε., τ. ΙΔ', σσ. 177-178

Συμπληρωματικό Κείμενο 5

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ 28^{ΗΣ} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1910

Η Β' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΙ

Τα παλαιά κόμματα πήραν την απόφαση να μην πάρουν μέρος στις εκλογές της 28 Ν/βρη 1910. Εισηγητής της αποχής ήταν ο Γ. Θεοτόκης. Μαζί τους συμφώνησε και ο Δημ. Γούναρης. Όταν οι φίλοι του διαφώνησαν για την απόφασή του αυτή, απάντησε:

«Ποίον κύρος δύνανται να έχη το νέον Σύνταγμα όταν ψηφισθή από Βουλήν της οποίας δεν μετέχουν ο Θεοτόκης, ο Ράλλης και όλοι οι σοβαροί κοινοβουλευτικοί άνδρες του τόπου;»

Είπε μια βλακεία που ήταν ίση με το μπόι του. Τα συντάγματα έχουν κύρος όχι όταν ψηφιστούν από τους Θεοτόκηδες και Ράλληδες, αλλά όταν αντικαθρεφτίζουν τη θέληση της πλειοψηφίας του λαού. Ο Γούναρης είχε τώρα περάσει χωρίς προσχήματα στην αντίδραση και γι' αυτό μωρολογούσε.

Αντίθετα από το Γούναρη που διάψευσε τις ελπίδες που στήριξαν σ' αυτόν οι Πατρινοί, καθώς και πολλοί νεοϊδεάτες, οι κοινωνιολόγοι, με επικεφαλής τον Αλεξ. Παπαναστασίου, άρχισαν να κινούνται.

Όχι μόνο όταν έγινε το στρατιωτικό κίνημα, ο Παπαναστασίου σαν αντιπρόσωπος της «Κοινωνιολογικής Εταιρείας», σύνταξε ολόκληρο πρόγραμμα με τον τίτλο: «Τι πρέπει να γίνη» και το έδωκε στον αρχηγό του Σ.Σ. Ν. Ζορμπά, αλλά προσπάθησε να οργανώσει νέο κόμμα έχοντας σύμφωνους τους κοινωνιολόγους.

Κατά τα μέσα του 1910 την πολιτική τους ομάδα οι κοινωνιολόγοι την ονομάσανε «Λαϊκόν Κόμμα». Δημοσίεψαν μάλιστα και το πολιτικό πρόγραμμά τους που το είχε συντάξει ο Παπαναστασίου.

Όμως, όπως ξέρουμε, οι προσπάθειές τους αυτές δε βρήκαν απήχηση στα πλατιά στρώματα του λαού. Οι κοινωνιολόγοι ήταν γνωστοί σε πολύ μικρούς κύκλους. Δεν είχαν λοιπόν το απαιτούμενο κύρος και αίγλη για να τους προσέξουν οι λαϊκές μάζες.

Εξάλλου στην περίοδο αυτή είχε ανατείλει το άστρο του Βενιζέλου που όλο και ανέβαινε στο πολιτικό στερέωμα της Ελλάδας.

Ενώ λοιπόν οι κοινωνιολόγοι αγωνίζονταν να ξυπνήσουν τις μάζες, προβάλλοντας μελετημένο πρόγραμμα, ο Γούναρης και οι παλαιοκομματικοί παράτησαν τον εκλογικό αγώνα και κάλεσαν τον ελληνικό λαό να μην πάει και ψηφίσει την ημέρα των εκλογών. Βγήκαν όμως γελασμένοι, γιατί οι λαϊκές μάζες ψήφισαν και με φανατισμό μάλιστα τους βενιζελικούς και τους ανεξάρτητους υποψήφιους. Κι' ακόμα πολλοί πρώην και τέως βουλευτές που ανήκανε στα παλιά κόμματα καθώς και ανεξάρτητοι, δήλωσαν φιλία στο Βενιζέλο²⁹.

Από τη μια άκρη της Ελλάδας στην άλλη, το νέο κόμμα, το κόμμα των φιλελευθέρων, με έμβλημα του την Άγκυρα, είχε τραβήξει στην προεκλογική του εξόρμηση τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού.

Ο Βενιζέλος από μήνες πριν είχε επισημάνει τη Θεσσαλία σαν την επαρχία όπου φυσούσε πιο πολύ ο ανορθωτικός άνεμος. Η αγροτική εξέγερση δεν τον άφησε ασυγκίνητο. Επίσης και ο απεργιακός σάλος και τα σοσιαλιστικά κηρύγματα, που ακούονταν στην πόλη αυτή, δεν τον άφησαν αδιάφορο. Γι' αυτό αποφάσισε να εκφωνήσει τον πρώτο προεκλογικό του λόγο στον οποίο θα έκανε ανάπτυξη του προγράμματός του, στη Λάρισα για ν' ακουστεί σ' όλη τη Θεσσαλία.

²⁹ Το πρωτοπαλλίκαρο του Κ. Μαυρομιχάλη, ο Ν. Στράτος, πρώην βουλευτής Βάλτου και υπουργός, προσχώρησε στο Βενιζέλο. Ο Αλέξ. Κασαβέτης στο Βόλο από τα τζάκια του παλαιοκομματισμού το ίδιο. Σ' όλες τις επαρχίες σημειώθηκαν τέτοιες μεταστάσεις. Το βενιζελικό κόμμα από το 1911 και δώθε είχε στελεχωθεί σε μεγάλη αναλογία από παλαιούς πολιτικούς.

Εξάλλου, αν και ο παλαιοκομματισμός ήταν μικρή μειοψηφία, οι Θεσσαλοί αγρότες και εργάτες έδειξαν ότι μένανε πιστοί στην αγροτική και εργατική ιδέα³⁰. Εγκαινίασε λοιπόν την εκλογική του εξόρμηση από τη Θεσσαλία ελπίζοντας να κατακτήσει τη μεγάλη μάζα του θεσσαλικού λαού. Γι' αυτό σύνταξε το λόγο του με προσοχή. Έδινε υποσχέσεις και χάραζε σε όλα τα φλέγοντα ζητήματα νέα πολιτική.

Γ. Κορδάτου, ό.π. σσ. 226-227

Συμπληρωματικό Κείμενο 6

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΥΞΑΝΕΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΑΘΗ

Η έκρηξις του κινήματος και η ουσιαστική εγκατάστασις του κόμματος των Φιλελευθέρων εν Θεσσαλονίκη εδημιούργησαν την ελπίδα εις πολλούς ησύχους και καλούς Έλληνας, ότι η οξύτης των παθών τουλάχιστον θα εμετριάζετο. Απησχολημένοι αι δυο παρατάξεις εις τα ίδια αυτών έργα και κινούμεναι εντός διαφόρων γεωγραφικών ορίων, έλεγον οι καλοί αυτοί πολίται, θα ελησμόνουν τας μεταξύ των αντιθέσεις.

Δυστυχώς δεν είχαν ούτως το πράγμα. Τα πάθη διαρκώς ηύξανον και το χάσμα μεταξύ αυτών εγένετο πάντοτε βαθύτερον.

Η μια παράταξις, η βασιλική, τόσον δια του φιλικού της τύπου, όσον και δια των εκπροσώπων της επετίθετο βαναύσως όχι μόνον κατά του κινήματος το οποίοον απεκάλει άθλιον και προδοτικόν, αλλά και κατά των συμμετασχόντων ή και προσχωρούντων εις αυτό. Όλοι αυτοί οι Κουντουριώτηδες, οι Δαγκλήδες, οι Βενιζέλοι και τόσοι άλλοι πολίται πρώτης τάξεως ήσαν πουλημένοι στους Γάλλους και στους Άγγλους. Ανέφερον μάλιστα και τον αριθμόν των εκατομμυρίων με τα οποία εξηγοράσθησαν οι οργανώσαντες και οι ηγούμενοι οπωσδήποτε του κινήματος.

Αλλ' όλοι αυτοί δεν ήσαν μόνον πουλημένοι, ήσαν και λωποδύται, και καταχρασταί καί κλέπται. Όποιος έφευγε για τη Θεσσαλονίκη έπαιρνε μαζί του και τα χρήματα του Δημοσίου. Δεν υπήρχεν ύβρις, δεν υπήρχε συκοφαντία που να μη εκσφενδονίζεται καθ' όλων αυτών των Ελλήνων, οι οποίοι όμως εις το κάτω της γραφής και τα γαλόνια των και την ζωήν των είχαν θέσει εις κίνδυνον.

Αλλά και η άλλη παράταξις, η βενιζελική, δεν εσταύρωσε τα χέρια της. Ούτε ήκουεν αγογγύστως τας ύβρεις και τας συκοφαντίας. Εγνώριζε να τας ανταποδίδη. Είχε και αυτή οπαδούς πολλούς, είχε τύπον ιδιόν της. Αλλ' η παράταξις αύτη, και μόνη αύτη, είχαν επί πλέον και την προστασίαν των ξένων, της οποίας μάλιστα έκανε μεγαλυτέραν χρήσιν της πρεπούσης, με ζημίαν σοβαράν της δημοτικότητός της. [Κ. Ζαβιτζιάνου, Αναμνήσεις..., Α', σσ. 201-202].

Β. Σκουλάτου – Ν. Δημακόπουλου – Σ. Κόνδη, ό.π., σ. 79

³⁰ Σημειώνω ότι στο νομό Λάρισας σχηματίστηκαν δυο βενιζελικοί συνδυασμοί. Ο ένας ήταν ο επίσημος, ο χρισμένος, ο άλλος ήταν ανεξάρτητος. Στο νόμο Τρικάλων πάλι σχηματίστηκαν ένας βενιζελικός και ένας αγροτικός.

Συμπληρωματικό Κείμενο 7

ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. ΥΒΡΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τους ανθρώπους αυτούς, οίτινες είχαν δώσει δείγματα και του πατριωτισμού, αλλά και της ικανότητας και της αυτοθυσίας των, ηδύνατο να παρακολουθήσει τουλάχιστον αδιάφορον το κράτος των Αθηνών.

Αντί τούτου, δεν έμειναν ύβρις, συκοφαντία, ελεεινότης, η οποία να μη ελέχθη εις βάρος των. Ενώ αγνώριζαν κάλλιστα οι διευθύνοντες εν Αθήναις ότι ο αγών των Φιλελευθέρων ενισχύθη υλικώς μόνον και μόνον δι' ελληνικών εισφορών μέχρι της συγκροτήσεως του «κράτους της Θεσσαλονίκης», εγράφετο άνευ εντροπής ότι από του Βενιζέλου μέχρι του τελευταίου σπλίτου της «Αμύνης» οι κατά Βουλγάρων μαχόμενοι Έλληνες ήσαν «πουλημένοι» εις τους Άγγλους ή Γάλλους. Ο Στέφανος Δραγούμης ωνόμαζεν ενυπογράφως τον Βενιζέλον «υστερικόν ερμαφρόδιον». Πολιτευταί και αξιωματικοί βασιλόφρονες ώριζαν εις 1 ½ εκατομμύριον γαλλικών φράγκων το ποσόν, με το οποίον επωλήθη εις τους ξένους ο Παύλος Κουντουριώτης!! Αι οικογένειαι των επροπηλακίζοντο κατά τον πλέον άνανδρον τρόπον. Έλληνες αξιωματικοί, οι οποίοι μετά τινος μήνας εξηγόρασαν με το αίμα των την ελευθερίαν της Μακεδονίας, απεκαλούντο «καταχρασταί» ή «λωποδύται»! Όστις ανεχώρει εις Θεσσαλονίκην, το έπραπεν επειδή απήγε μαζί του το δημόσιον ταμείον. Αν η ρυπαρά αυτή ύβρις δεν ήτο πρόχειρος, τότε κατηγορείτο δι' άλλο ακατονόμαστον έγκλημα.

Γ. Βεντήρη, Η Ελλάς το 1910-1920, τ. Β', εκδ. Ίκαρος, σ.218.

Συμπληρωματικό Κείμενο 8

ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΕ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ενώ εις την Θεσσαλονίκην ιδρύετο νέον κράτος, εις τας Αθήνας διελύετο το υπάρχον. Το εθνικόν ζήτημα και αι ξέναι επεμβάσεις απετέλουν τον ένα εκ των λόγων της αποσυνθέσεως. Αλλά περισσότερον αξιοθρήνητος παρουσιάζετο η εσωτερική κατάσταση.

Η συντεταγμένη πολιτεία δεν αντιμετώπιζε το Κίνημα της Θεσσαλονίκης δια των νομίμων μέσων, τα οποία είχε άφθονα εις την διάθεσίν της. Παρεσκευάζετο εις αντικίνημα! Μια παντοδύναμος βασιλική δικτατορία διέρρει εις αναρχικήν οχλαγωγίαν. Αρχικώς επεδιώχθη να φορτωθούν εις τους τρομοκρατικούς συλλόγους των επιστράτων αι ευθύνη των εξωτερικών πραγμάτων. Αλλ' οι επιστρατοι, οι μετ' αυτών παλαιοί κομματάρχαι και μερίς αντιδραστικών αξιωματικών υποκατεστάθησαν σιγά-σιγά εις τας δημοσίας υπηρεσίας! Οι πρόεδροί των συνειργάζοντο εκ του φανερού με τους υπαλλήλους του κράτους. Ενόστε οι τελευταίοι και μάλιστα δικαστικοί, όπως εν Αθήναις ο ανακριτής Μειντάνης και ο αντιεισαγγελεύς Λιβιεράτος, συνεδύαζαν το αξίωμα των με την ιδιότητα του σπλαρχηγού των επιστράτων.

Οι επίστρατοι εφυλάκιζαν φιλελευθέρους πολίτας και όχι σπανίως αξιωματικούς, ως υπόπτους αποδράσεως εις Θεσσαλονίκην. Ενήργουν δημοσίας εισφοράς. Και εφ' όσον το μέτρον περιωρίζετο μεταξύ ομοφρόνων μελών ουδείς εδικοιούτο να παρατηρήση τι. Παραδόξως και κατά προτίμησιν αι εισφοραί επεβάλλοντο αναγκαστικώς εις τους βενιζελικούς! Η κυβέρνησις υφίστατο κατ' όνομα. Ο πρόεδρος αυτής ήτο φιλόπονος και ερευνητής ιστορικός με φήμην δραστήριου οργανωτού συνεδρίων ή αθλητικών αγώνων. Διδάσκαλος και αφωσιωμένος υμνωδός της βασιλικής οικογενείας ανυψώθη απροσδοκήτως εις αξίωμα μέγα και προ πάντων φοβερόν ένεκα των περιστάσεων. Και το παρεθόν και ο χαρακτήρ και η αδαημοσύνη τον κατέστησαν άβουλον εκτελεστήν της θελήσεως του βασιλικού αυθέντου. Άλλοι εκ των υπουργών εδίδασκαν βοτανικήν ή ζωολογίαν, είχαν μηχανικάς ή λογιστικάς γνώσεις και μόνον με την πολιτικήν ευθύνην ήρχοντο εις συνάφειαν δια πρώτην φοράν της ζωής των.

Γ. Βεντήρη, ό.π., τ. Β', σ. 227

Συμπληρωματικό Κείμενο 9

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΦΕΥΓΕΙ

ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1920

Οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου έριξαν το Βενιζέλο. Η Ελλάδα όλη φόρεσε την άγκυρα, φώναξε «Ζήτω ο Βενιζέλος» και ψήφισε μαύρο. Όχι όλη, ευτυχώς, αλλά πάντως η πλειοψηφία. Και ο πιστός στο λόγο του, φεύγει ο Βενιζέλος, ο Μεγάλος, ο Γίγας.

Πήγαμε να τον δούμε. Ίσιος, αλύγιστος έστεκε σα δέντρο που το δέρνει η φουρτούνα και που δε λυγά.

Ήταν όλοι συντριμμένοι. Πεσμένοι σε μια καρέγλα, σα γυναίκα υστερική, ο Ρέπουλης έκλαιγε. Όρθιος, αναλυμένος, σιχαμένος, σα βουνό από σάρκες άμορφες, ο Τσιριμώκος κοίταζε αποκουταμένος.

Μας είδε ο Βενιζέλος και πετάχθηκε απάνω, και ήλθε να μας χαιρετήσει με το συνηθισμένο γρήγορο βήμα του, με τη συνηθισμένη ζωηρή φωνή του. Στα συγκινημένα λόγια του Στεφάνου, αποκρίθηκε διακόβοντάς τον:

-«Όχι, όχι, δε θέλω ούτε επί μια στιγμή να φανταστείτε πως φεύγω επειδή δειλίασα! Ελάτε μέσα, και είμαι έτοιμος να συζητήσω τη γνώμη σας, να σας αποδείξω πως είναι ανάγκη, πως πρέπει να φύγω, για χατήρι αυτού του δυστυχισμένου τόπου».

Και στην τραπεζαρία όπου μας πήγε, κάθησε σ' ένα καρεγάκι και με τη συνηθισμένη του ευφράδεια, αλύγιστος και απτόητος, θλιμμένος ως στην ψυχή, συντριμμένος, αλλ' όχι δαμασμένος μας μίλησε.

-«Επλανήθηκα», μας είπε «Ενόμιζα πως αλήθεια είχα το λαό μαζί μου, πως στο μεγάλο αυτό έργο που γίνηκε, με ακολουθούσε ο λαός. Επλανήθηκα· ο λαός κουράστηκε, βαρέθηκε. Δεν κακίζω το λαό, του ζήτησα θυσίες μεγαλύτερες από τις δυνάμεις του. Εγώ δεν υπολόγισα καλά τις δυνάμεις του, τον παρέσυρα σε έργο πολύ βαρύ».

Είμαι συντριμμένος, δεν έχω πια δυνάμεις ν' αντιπαλαίσω· είχα σχηματίσει τ' όνειρο πως ο ελληνικός λαός μ' ακολουθεί στην κατάκτηση των ελληνικών μερών· μα ο ελληνικός λαός δε μ' ακολουθεί· πήγε δια της βίας. Με ψήφισαν, λέτε, στο μέτωπο; Ναι, αυτό δε σημαίνει· γιατί ο στρατιώτης ψηφίζει εκείνο που του επιβάλλει ο αξιωματικός του. Εδώ ήταν η θέληση του λαού· και ο πατέρας, στο σπίτι του, με μαύρισε αλύπητα. Του πήρα το παιδί του για πολλά χρόνια· δεν αντέχει πια στις θυσίες ο κουρασμένος λαός. Και δεν είναι αυτό το χειρότερο· το χειρότερο είναι που ο κόσμος δεν ενδιαφέρεται. Προ 30 ετών υπήρχε ακόμα η Μεγάλη Ιδέα· τότε ακόμα ο κόσμος θα δέχονταν τις μεγάλες θυσίες για τη Μεγάλη Ιδέα. Σήμερα πια την παράτησε τη Μεγάλη Ιδέα. Το ξέρω πως η Ελλάδα κακοδιοικήθηκε· μα τους είπα πως τώρα που τελειώνουν τα εξωτερικά προβλήματα, θα στρέψω στα εσωτερικά. Το ξέρουν πως ποτέ δεν είπα ένα πράμα και δεν το έκανα· πίστευα πως θα μου δώσουν δυο μήνες για να κάνω και την εσωτερική αναδιοργάνωση. Μα δε με πίστωσαν με δυο μήνες, δε με πίστεψαν· ή δεν τους ενδιέφερε αρκετά το εξωτερικό ζήτημα ώστε να δεχθούν την προσωρινή κακή διοίκηση. Δεν τους μέλει· δεν καταλαβαίνουν οι αντίθετοι τι θα πει Σμύρνη! Ακούν Σμύρνη και σου λεν Σύρα, Μύκονος, και το βλέπουν ένα πράμα. Δε βλέπουν, δε βλέπουν τη σημασία της! Δεν νιώθουν τι θα πει η κατάκτηση της Μικρασίας! Αυτό που είπαν μερικοί, «Μικρή Ελλάδα αλλά τίμια», αυτό που έκανε ο Κουμουνδούρος, που έσχισε το χάρτη της Μεγάλης Ελλάδας, δεν ήταν λόγια, σκέψεις, καμώματα ενός ή δυο απάτριδων· είναι η ψυχολογία του λαού ολόκληρου. Δε ζητά μεγάλα όνειρα που να τα πραγματοποιήσει. Ζητά το σπίτι του να καλοδιοικείται το παιδί του να γυρίσει πίσω, να φύγει από το στρατό.

Και ξέρετε; Έχω ταραγμένη τη συνείδηση· φέρω βαρειά ευθύνη απέναντι της ιστορίας, γιατί το μεγάλο αυτό έργο που επιδίωξα, χρειάζονταν μεγάλες θυσίες, περισσότερες, βαρύτερες από όσες μπορούσε να σηκώσει ο ελληνικός λαός. Δεν υπολόγισα σωστά, του παραφόρτωσα τους ώμους. Δε φταίγει ο λαός, φταίγω εγώ που δεν υπολόγισα σωστά ως πού παν οι δυνάμεις του και η αντοχή του. Και φέρω βαρειά ευθύνη, γιατί ενώ τώρα τρέχει τον κίνδυνο να χάσει τα κερδισμένα αποτελέσματα, οι θυσίες θα του μείνουν.

Φεύγω, όχι επειδή δειλιάζω· αλλά, όπως το είπα και πριν γίνουν οι εκλογές, αν με καταψηφίσει ο λαός θα φύγω και θ' αποσυρθώ από τον πολιτικό βίο. Είμαι συντριμμένος. Ο ελληνικός λαός κατεψήφισε την πολιτική μου. Ολόκληρη ιδεολογία κατακρημνίζεται, δεν έχω πια λόγο υπάρξεως εδώ, η διαμονή μου μόνο που θα δυσκολέψει το έργο της νέας Κυβερνήσεως. Και πρέπει να είναι ελεύθερα εντελώς για το δυσχερέστατο έργο της».

Και ιδιαιτέρως, εμπιστευτικά, μας είπε το γράμμα του νέου πρωθυπουργού, του Ράλλη (Δημήτρη), πως δεν μπορεί να κυβερνήσει, να βάλει τάξη, να εμποδίσει τις συμπλοκές του δρόμου, όσο μένει στον τόπο ο Βενιζέλος.

-«Και σ' όλους τους φίλους μου λέγω φεύγοντας, μην αντισταθείτε στο έργο της, βοηθήσετε την Κυβέρνηση με όλες σας τις δυνάμεις για να περισωθεί όσο το δυνατόν το μεγάλο έργο που έγινε».

Ήταν μεγαλύτερος στο γκρέμισμα παρά στη δόξα του. Ήταν ο γίγας, που τον έφαγαν οι νάνοι.

Στο πλατύ του πέταγμα δεν μπορέσαμε να τον ακολουθήσουμε. Ήταν πάρα πολύ μεγάλος για μας. Μας πήγαινε στην Πόλη, και μας οι δυνάμεις μας τσάκισαν στις πύλες της. Ούτε οι φίλοι του δεν τον κατάλαβαν· τον πήραν για κομματάρχη, και αυτός ήταν Εθνάρχης.

Ήταν δράμα ο χαλασμός που γίνονταν στην ψυχή του. Ολόκληρη ιδεολογία τετρακοσίων ετών γκρεμίζονταν μαζί του.

-«Θα γυρίσετε, κύριε Πρόεδρε! Ο λαός αυτός ο ίδιος θα σας φωνάξει σε έξη μήνες».

-«Σε έξη μήνες, κυρία Δέλτα, θα έχουν επέλθει τέτοιες καταστροφές, που θα είναι ανεπανόρθωτες. Άλλωστε δεν είμαι πια νέος. Και είμαι συντριμμένος. Η αποδοκιμασία του ελληνικού λαού μ' έχει συντρίψει».

Ήταν γεμάτο το σπίτι από νάνους του κόμματος.

Και στέκονταν εκείνος μόνος, ολόμονος στην εξαίρετη μοναξιά του, ανάμεσα τους, άγνωστος σ' αυτούς που ανυποψίαστοι για το μεγαλείο του, τον είχαν χαντακώσει.

Θυμήθηκα το ποίημα του Vigny, Moïse, όπου ο Προφήτης, μόνος στο βουνό, απέναντι του Θεού του, ψηλά πάνω από τον πυγμαίο λαό του, θρηνεί την υπέροχη μοναξιά του ανάμεσα στους ανθρώπους.

Vous m' avez fait, Seigneur, puissant et solitaire

Laissez-moi m' endormir du sommeil de la terre!

Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος, Αρχείο της Π.Σ. Δέλτα, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1988, σσ. 60-63

Συμπληρωματικό Κείμενο 10

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΣΤΟΝ ΝΙΚΟΛΑΟ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΓΙΑ ΜΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΕΞ

Είναι αλήθεια πως ο Βενιζέλος έστειλε τηλεγράφημα στον Πλαστήρα, αλλά το τηλεγράφημα ήρθε μετά την εκτέλεση. Έπειτα, έτσι που ήταν γραμμένο, μπορούσε κανείς να το ερμηνεύσει όπως ήθελε. Διαβάστε:

«Λωζάνη, 15 Νοεμβρίου 1922. Επαναστατική Επιτροπή, Αθήνας. Σήμερα (δηλαδή την ώρα που οι καταδικασθέντες οδηγούνται προς εκτέλεση) ο Λόρδος Κώρζον βαθύτατα συγκεκνημένος με επλησίασε και μοί επέδειξε τηλεγράφημα αγέλλων την απόφασιν του Στρατοδικείου δι' ης καταδικάζονται εις θάνατον οι κατηγορούμενοι. Μοί ετόνισε την φρικαλέαν εντύπωσιν, η οποία θα εδημιουργείτο όχι μόνον μεταξύ των κυβερνητικών κύκλων εν Αγγλία, αν υπεύθυνοι υπουργοί της χώρας, οίπινες κατά τρόπον έκδηλον είχαν υπέρ αυτών την υποστήριξιν της κοινής γνώμης ότε ανέλαβον την αρχήν, εξετελούντο. Και προσέθηκεν ότι αν πραγματοποιηθή η εκτέλεσις, η βρεταννική κυβέρνησις θα προβή εις ανάκλησιν του πρεσβευτού της. Καίτοι, όπως γνωρίζετε, μετά προσοχής αποφεύγω να επέμβω εις τας εσωτερικάς υποθέσεις της χώρας, θεωρώ καθήκον μου να σας βεβαιώσω ότι η εντύπωσις θα είναι πράγματι ως την παριστά ο Λόρδος Κώρζον και να σας επισύρω την προσοχήν σας επί του γεγονότος ότι η θέσις μου ενταύθα θα καταστή δυσχερή».

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Γ. Κορδάτου, ό.π., σ. 594

**ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ.
ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

Προτού όμως έλθουμε στην εξέταση των πεπραγμένων της κυβερνήσεως Βενιζέλου, ας στρέψουμε την προσοχή μας σε ορισμένες αξιοσημείωτες ιδεολογικές και υλικές μεταβολές που παρατηρούνται στην Ελλάδα μετά τη μικρασιατική καταστροφή ως την εποχή αυτή. Τα αστικά πολιτικά κόμματα εξακολουθούν να παρουσιάζουν πολλές, τις ίδιες παλιές αδυναμίες και η εσωτερική τους οργάνωση είναι ανύπαρκτη. Τα μέλη τους δεν συνδέονται με πραγματικούς κοινούς ιδεολογικούς δεσμούς ούτε έχουν ένα πρόγραμμα ενέργειας βασισμένο σε μια σοβαρή μελέτη της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Τα ονόματα των κομμάτων δεν είναι παρά απλές επικέτες, σχεδόν διακοσμητικές· αναπτύσσουν τη δραστηριότητά τους προ πάντων στον κλειστό χώρο της πολιτικής, και ευκαιριακά μόνο απασχολούνται με τα κοινωνικά προβλήματα, όταν αυτά έχουν γίνει πια καυτά. Οι πολιτευόμενοι έχουν μόνο τη δυνατή φιλοδοξία να διευθύνουν τα κοινά της χώρας και οι αντίπαλοι αρχηγοί κομμάτων δεν διστάζουν, κάποτε, για να κερδίσουν τις ψήφους, να υπερθεματίζουν σε δημαγωγική πλειοδοσία. Κάθε κόμμα χρωματίζεται περισσότερο από την προσωπικότητα και πολύ λίγο από τις αρχές του. Κάθε αρχηγός περιβάλλεται συνήθως από μια καμαρίλα πολιτευομένων, που αποτελούν μια κλειστή ομάδα και οι οποίοι εμποδίζουν την ανάδειξη νέων στελεχών. Τελικά μεταβάλλονται σε επαγγελματίες πολιτικούς. Αισθητή μεταξύ αυτών είναι η παρουσία κυρίως νομικών, η «δικηγοκρατία» και η απουσία αντιπροσώπων των μικροεισοδηματιών, αγρωτών, εργατών, μισθωτών και μικροιδιοκτητών. Πολλοί πολιτευόμενοι φιλοδοξούν να είναι οι εκλεκτοί, οι οποίοι θα διαχειριστούν τις τύχες του λαού, αλλά δεν διαθέτουν τον χρόνο τους να εγκύψουν στις ανάγκες του, στις ανησυχίες του, στα προβλήματά του, να τα διερευνήσουν και να δώσουν τις αρμόζουσες λύσεις. Τον λαό τον θυμούνται και τον επισκέπτονται στην περιφέρειά του μόνον όταν είναι παραμονές εκλογών και έχουν την ανάγκη της ψήφου του. Πραγματική επαφή εκλεξιμων και εκλογέων δεν υπάρχει. Έτσι ο βουλευτής δεν ασχολείται σοβαρά με τα γενικά προβλήματα της εκλογικής του περιφέρειας και του έθνους, αλλά με τις ποικίλες ατομικές υποθέσεις των ψηφοφόρων του. Η συναλλαγή είναι το θανάσιμο μικρόβιο που μολύνει την πολιτική ζωή του τόπου και γενικά δηλητηριάζει τον κρατικό οργανισμό και διαφθείρει την υπαλληλική τάξη. Η κατάσταση αυτή απογοητεύει τους σοβαρούς και τίμιους ανθρώπους που θέλουν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο έθνος. Ο Αλεξ. Παπαναστασίου κατά τη διάρκεια της δικής του στη Λαμία για το «Δημοκρατικό μανιφέστο», που είχε δημοσιεύσει στις 12 Φεβρουαρίου 1922 κατά της πολιτικής πορείας του Δημ. Γούναρη, σε συνέντευξή του προς το περιοδικό «Δελτίον των Φιλελευθέρων» της Νέας

Υόρκης δήλωνε: «η κακή τροπή των δημοσίων πραγμάτων στον τόπο μας οφείλεται στην έλλειψη διαπαιδαγωγήσεως του λαού, στην κακή οργάνωση των κομμάτων, η οποία εμποδίζει την επικράτηση των γενικωτέρων συμφερόντων, και στην ανεπαρκή ανάδειξη του δημοκρατικού πνεύματος».

Οι απόστρατοι στρατιωτικοί αποτελούν μια άλλη ομάδα στη νεοελληνική κοινωνία, μια χωριστή ομάδα που μεγαλώνει με το πέρασμα του χρόνου. Πολλοί τοποθετούνται σε διάφορες δημόσιες θέσεις ή σε τράπεζες από το κόμμα που βρίσκεται στην αρχή. Η διείσδυση των στρατιωτικών στο διοικητικό προσωπικό και στο σώμα των κρατικών υπαλλήλων γίνεται ολοένα και πιο συχνή μετά την αποτυχία των διαφόρων επαναστατικών κινήσεων και την αποπομπή των αξιωματικών που ιδεολογικά ανήκουν στη νικημένη μερίδα. Έτσι νομικοί και αξιωματικοί δεσπόζουν στην πολιτική ζωή της χώρας.

Η αντιμετώπιση των εσωτερικών προβλημάτων της χώρας γίνεται με ελαττωματικό διοικητικό μηχανισμό, επηρεασμένο από τις επιδράσεις των πολιτικών κομμάτων, γιατί οι διορισμοί των περισσότερων υπαλλήλων γίνονται από τα κόμματα μετά την άνοδό τους στην αρχή. Τότε μάλιστα ο κάθε δυνατός πολιτικός φροντίζει να βάλει όσο περισσότερους μπορεί από τους οπαδούς του σε μικρές ή μεγάλες θέσεις. Ο αδιάβλητος διαγωνισμός ως μέσον επιλογής δεν συνηθίζεται.

Πολλοί από τους υπαλλήλους δεν έχουν ούτε τα κατάλληλα προσόντα ούτε και συνείδηση των υποχρεώσεών τους απέναντι στον κοινό πολίτη. Η διεκπεραίωση των ζητημάτων, ιδίως στην πρωτεύουσα, που είναι μια αυτονόητη φυσική λειτουργία της κρατικής μηχανής, γίνεται με βραδύ ρυθμό ή καθυστερεί. Πρέπει να ενδιαφερθεί ο ίδιος ο πολίτης για την τύχη ενός ζητήματός του και να το παρακολουθήσει από γραφείο σε γραφείο ή -για να είναι πιο ασφαλής- να βάλει τους βουλευτές ή κομματάρχες της περιφέρειάς του να φροντίσουν για την επίλυσή του. Και οι υπάλληλοι εξυπηρετούν τους πολιτικούς είτε από φόβο είτε και από κολακεία, για να βελτιώσουν τη θέση τους ή να πετύχουν μια μετάθεση σε καλύτερη θέση. Η βουλευτοκρατία είναι το πιο χαρακτηριστικό φαινόμενο της πολιτικής ζωής. Η κατάσταση αυτή δεν απαλλάσσει από τις ευθύνες του και τον ίδιο τον λαό, ο οποίος δεν ζυγίζει ενσυνείδητα το βάρος της ψήφου του, όταν πρόκειται να εκλέξει και να στείλει στο κοινοβούλιο τους άξιους για το έθνος αντιπροσώπους του.

Απ. Βακαλόπουλου, ό.π., σσ. 378-380

Συμπληρωματικό Κείμενο 12

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Η μικρασιατική καταστροφή έφερε ένα τρομερό κλονισμό, ιδίως στην πολιτική ζωή της χώρας, του οποίου οι κραδασμοί θα εξακολουθήσουν να είναι αισθητοί για πολλά χρόνια. Το τραγικό όμως τέλος μιας εκστρατείας, που έφερε στο χείλος του γκρεμού ολόκληρο το έθνος, δεν προκάλεσε καμιά

ανανέωση στα παλιά πολιτικά κόμματα ούτε ως προς τη συγκρότησή τους, ούτε ως προς τις αντιλήψεις τους, ούτε ως προς τις συνήθειές τους.

Ό,τι χαρακτηρίζει την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας μετά την καταστροφή του 1922 και την ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών και ελληνοβουλγαρικών πληθυσμών είναι η εγκατάλειψη της Μεγάλης Ιδέας και η αλλαγή της στάσης της απέναντι της Τουρκίας. Λίγα μάλιστα χρόνια αργότερα, στα 1930, όπως θα ιδούμε, ο Βενιζέλος αντιμετωπίζοντας με ρεαλισμό τη νέα πραγματικότητα, έχει το θάρρος ν' αφηγήσει τις πικρές αναμνήσεις του παρελθόντος και να κλείσει με την Τουρκία σύμφωνο φιλίας. Η μόνη επιθυμία των ελληνικών κυβερνήσεων είναι να διατηρήσουν τα κεκτημένα· η πολιτική της δηλαδή είναι σαφώς αμυντική. Η προσοχή τους κυρίως στρέφεται προς τα βόρεια σύνορα. Μολταυτά οι ελληνικές κυβερνήσεις, θεωρώντας ότι τα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών τους εξασφαλίζουν απερίσπαστη και ειρηνική διαβίωση, παραμελούν τον εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών όπλων και την κατασκευή σοβαρών οχυρωματικών έργων. Άλλωστε έχουν ν' ασχοληθούν με μεγάλα και σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και ιδίως με το περιβάλλον και μεγαλύτερο προσφυγικό ζήτημα που αντιμετώπισε ποτέ σύγχρονο κράτος.

Απ. Βακαλόπουλου, ό.π., σσ. 380-381

Συμπληρωματικό Κείμενο 13

ΟΙ ΦΙΛΟΔΟΞΟΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΜΕ ΤΙΣ ΦΙΛΟΔΟΞΙΕΣ ΤΟΥΣ

ΕΔΩΣΑΝ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΜΑΧΑΙΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η πρώτη δημοκρατική κυβέρνηση του Αλεξ. Παπαναστασίου, η οποία έμεινε στην αρχή 4 μήνες και 7 ημέρες, έλαβε μεταξύ άλλων και τα εξής μέτρα: φρόντισε για τις συντάξεις των στρατιωτικών, θυμάτων πολέμου, και ψήφισε τον νόμο για την εκτέλεση μεγάλων υδραυλικών έργων στη Βόρεια Ελλάδα. Ο Παπαναστασίου είναι ουσιαστικά και ο ιδρυτής του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Δεν πρόλαβε όμως ν' αντιμετωπίσει ορισμένα ζητήματα κοινωνικής φύσης, για τα οποία πραγματικά αγωνιζόταν με όλες τις δυνάμεις, όπως π.χ. τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, καθώς των ημερομισθίων των εργατών, τα οποία ήταν πολύ χαμηλά. Η κατάσταση αυτή είχε δημιουργήσει ήδη τη δυσφορία των εργαζομένων, η οποία επί της κυβερνήσεώς του εκδηλώθηκε με σειρά απεργιών. «Δυστυχώς, ομολογεί ο παπαναστασιακός Νίκος Κασρινός, οι στρατιωτικοί εκείνοι που έπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στην εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας, εκείνοι πρώτοι, για να ικανοποιήσουν τις φιλοδοξίες τους, δώσανε την πρώτη μαχαιριά κατά της δημοκρατίας: Πάγκαλος, Κονδύλης, Χατζηκυριάκος».

Απ. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 374

Συμπληρωματικό Κείμενο 14

ΤΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 1923

Την εποχή αυτή το κομμουνιστικό κόμμα, ύστερ' από αλληπάλληλες ενδοκομματικές διενέξεις, εισέρχεται στην πολιτική κονίστρα, αντιμέτωπο των αστικών κομμάτων, και επωφελείται από την αρρυθμία και ακαταστασία της πολιτικής και οικονομικής ζωής, που την επιδεινώνουν τα αλληπάλληλα στρατιωτικά κινήματα, και από την εκκρεμότητα των μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων, για να διαδώσει τις νέες ιδέες και αρχές του και να προπαγανδίσει το διεθνιστικό του πρόγραμμα.

Απ. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 375

Συμπληρωματικό Κείμενο 15

Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ

Μεταξύ των πρώτων μελημάτων του Ελ. Βενιζέλου υπήρξεν η συγκρότησις της Γερουσίας, του δευτέρου, δηλαδή, Νομοθετικού σώματος το οποίον προέβλεπε το Σύνταγμα του 1927, και η εκλογή οριστικού προέδρου της Δημοκρατίας. Την 16ην Ιανουαρίου 1929 εδημοσιεύετο ο Νόμος 3786 δια του οποίου προεβλέπετο ότι η Γερουσία θα αποτελείτο από 120 γερουσιαστές, εκ των οποίων οι 92 θα εξελέγοντο απο τον λαόν, οι 18 από τας επαγγελματικές τάξεις, δια των οργανώσεων αυτών, και οι 10, οι «αριστίνδην», θα εξελέγοντο από τους βουλευτάς και τους 110 γερουσιαστές συνερχομένους εις κοινήν συνεδρίασιν. Η θητεία των υπο του λαού εκλεγομένων γερουσιαστών θα ήτο εννεαετής, αλλά το τρίτον εξ' αυτών θα ανανεούτο ανά τριετίαν. Η θητεία των 18 θα ήτο τριετής, ενώ η θητεία των «αριστίνδην» θα διήρκει όσον και η βουλευτική περίοδος.

Δια την εκλογήν των 92 γερουσιαστών προεβλέπετο η εφαρμογή ως εκλογικού συστήματος μιας ιδιότυπου αναλογικής. Ο Βενιζέλος, προβλέπων, ότι και κατά τας γερουσιαστικές εκλογάς θα ελάμβανεν ίσην, αν όχι μεγαλύτεραν πλειοψηφίαν, από εκείνην των βουλευτικών, ηθέλησε να διασφαλίση την εκλογήν και γερουσιαστών της αντιπολιτεύσεως.

Γρ. Δαφνή, ό.π., τόμος Β', σ. 375

Συμπληρωματικό Κείμενο 16

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΒΟΛΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ ΚΑΙ ΓΟΝΑΤΑ ΩΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟ

Η θέσις που υπεστήριζεν ο Βενιζέλος επί του θέματος των εκτελέσεων απέδιδε την ιστορικήν πραγματικότητα. Αλλ' ο αρχηγός των Φιλελευθέρων είχε επανέλθει εις την ενεργόν πολιτικήν αποδοκιμάσας τον κυβερνήσαντα από το 1922 μέχρι του 1928 βενιζελισμόν. Η νέα γραμμή που εφάνη διατεθειμένος να χαράξη προϋπέθετεν αποδέσμευσιν από τας πράξεις των κυβερνήσεων της εξαετίας. Απεδέχετο μόνον την πολιτειακήν μεταβολήν, με την ιδίαν

δικαιολογίαν που την απέστεργε το 1924. Ο τόπος δεν ημπορούσε να βαστάξη την πολυτέλειαν των πολιτειακών κρίσεων. Δια ποίον λόγον λοιπόν, όλως αιφνιδίως, μετέβαλε στάσιν και απεφάσισε, δια της προβολής των Πλαστήρα και Γονατά, να προκαλέση τον αντιβενιζελισμόν, τον οποίον, επιμόνως και από του 1924, προσεπάθει να κατευνάσῃ; Η εξήγησις ήτο απλή. Ο Ελ. Βενιζέλος εθεώρησε τον αντιβενιζελισμόν νεκρόν μετά την 19ην Αυγούστου. Τον Π. Τσαλδάρην δεν τον υπελόγιζεν ως σοβαρόν αντίπαλον. Επίστευσεν ότι η γεφύρωσις του χάσματος είχεν επέλθει.

Ότι ο ελληνικός λαός θα επεδοκίμαζε κάθε ενέργειάν του. Ως εκ τούτου απεφάσισε να καταπραΰνη την αδιάλλακτον πτέρυγα του βενιζελισμού. Η αποκατάστασις των Πλαστήρα και Γονατά, όπως προηγουμένως του Οθωναίου, ο οποίος είχεν επαναφερθή εις την ενέργειαν και τεθή επί κεφαλής του στρατού, των προσώπων, δηλαδή, που είχαν θυσιασθή εις τον βωμόν της συνεργασίας με τον αντιβενιζελισμόν από τους ηγέτας των δημοκρατικών κομμάτων, ήτο πράξις εξευμενισμού των αδιαλλάκτων του βενιζελισμού, που δεν είχαν εγκρίνει την συνεργασίαν. Η αντινομία ήτο προφανής. Ο Βενιζέλος, επιδιώκων τον κατευνασμόν, απεδοκίμαζεν εκείνους που τον είχαν επιτύχει και εκαλόπιανε τους αδιαλλάκτους του στρατοπέδου του. Αλλ' οι αδιάλλακτοι αυτοί επρωτοστάτησαν εις την επάνοδόν του, μαζί με τους ουδετέρους. Εις τας εκλογάς της 19^{ης} Αυγούστου ενεφάνισεν εις το προσκήνιον τους δευτέρους. Μετά την καταπληκτικὴν επιτυχίαν του ηθέλησε να προωθήσῃ και τους πρώτους. Το αποτέλεσμα ήτο να χάσῃ την συμπάθειαν των ουδετέρων και να δώσῃ όπλα εις τους αδιαλλάκτους αντιβενιζελικούς. Ο Βενιζέλος, έλεγον, είναι αμετανόητος. Καμία συνεννόησις μαζί του δεν είναι δυνατή.

Γρ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 14-15

Συμπληρωματικό Κείμενο 17

Ο ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΕΙ ΤΟΝ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΜΙΞΗ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΕ ΤΟ 1928 ΕΝΑΝ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΝΟΜΟ ΤΗΣ ΑΡΕΣΚΕΙΑΣ ΤΟΥ

Στις 14 Αυγούστου 1932 δημοσιεύει ανοιχτή επιστολή προς τον πρωθυπουργό Βενιζέλο στον οποίο επιρρίπτει την ευθύνη της ανάμιξης των στρατιωτικών στην πολιτική. «Η διαφωνία μας, λέγει, είναι ριζική. Δια να σας είπω καθαρά και ξάστερα αύτη συνίσταται εις το ότι σεις θέλετε την δημοκρατίαν Βενιζελικήν και ως τοιαύτην μόνον την συμπαθείτε. Δημοκρατικός υπό την κυρίαν σημασίαν της λέξεως ουδέποτε υπήρξατε εις το παρελθόν ούτε και τώρα είσθε. Μεταχειρίζεσθε απλώς τους όρους Δημοκρατία και Δημοκρατισμός.

Συνεχίζων λέγει: «Κατεπατήσατε την δημοκρατίαν το 1928 δια να καθιερώσετε αυθαιρέτως ένα εκλογικόν νόμον της αρεσκείας σας.

Αντιθέτως εγώ και οι συναγωνιστάί μου θέλομεν την δημοκρατίαν εντελώς απρόσωπον, κτήμα όλων των Ελλήνων. Και δι' αυτό ηγωνίσθημεν δια την καθιέρωσίν της και αντιπασσόμεθα με φανατισμόν κατά πάσης επιβολής εναντίον της.

Πιστεύομεν ότι ο Ελληνικός λαός είναι ώριμος δια το δημοκρατικόν πολίτευμα και μόνον με αυτό ημπορεί να ιδή καλυτέρας ημέρας και να δώση το παράδειγμα ιδίως εις την Βαλκανικήν, φιλελευθέρας και ευνομούμενης πολιτείας. Εγώ, ο παλαιός συνεργάτης σας, σας κάμνω έκκλησιν. Αναστηλώσατε το κύρος του πολιτεύματος, τηρήσατε τον όρκον που εδόσατε, οδηγήσατε ταχέως τον στρατόν εις τους στρατώνας και τον λαόν εις τας ελεύθερας εκλογάς. Εάν θέλετε να συνεργήσετε εις την καταπάτησιν του πολιτεύματος, και τον τόπον θα καταστρέψετε και τον πολιτικόν βίον σας θα κηλιδώσετε και θα τον τερματίσετε οικτρώς».

Σε άλλα μεταγενέστερα δημοσιεύματά του ο Παπαναστασίου αποκαλεί τον Βενιζέλον στασιαστή γιατί αναμινύει τον στρατό εις την πολιτικήν με την πρόφασιν ότι τάχα κινδυνεύει το δημοκρατικόν πολίτευμα.

Ν. Καστρινού, Αλ. Παπαναστασίου, Ο Αναμορφωτής και η Δημοκρατία, εκδ. Μπάυρον, σ. 259

Συμπληρωματικό Κείμενο 18

ΟΙ ΑΠΟΦΕΙΣ ΤΟΥ ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ 1^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 1935

Κατά το κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935 κοντά στις άλλες συλλήψεις πολιτικών προσωπικοτήτων δημοκρατικών από την κυβέρνηση Παναγή Τσαλδάρη, έγινε και η σύλληψη του αρχηγού της Δημοκρατικής Ένωσης (Αγροτοεργατικού κόμματος) Αλ. Παπαναστασίου, αν και δεν είχε καμιάν ανάμιξη στο κίνημα εκείνο. Έστειλε, λοιπόν, ο Α. Π. στις εφημερίδες μίαν ανακοίνωση που η δημοσίευσή της επετράπη μόνο στις 17 Μαΐου 1935, ενώ είχε σταλεί στις 4 Μαρτίου και στην οποία έλεγε:

- Τώρα δεν είναι η στιγμή να ζητηθούν ευθύναι. Ό,τι προέχει είναι η σωτηρία της πατρίδος που κινδυνεύει από ένα απηνή και ανόσιον εμφύλιον σπαραγμόν, όμοιον του οποίου η ιστορία μας δεν αναγράφει από της εποχής που οι εμφύλιοι πόλεμοι ενεταφίασαν τον Ελληνισμόν της κλασσικής αρχαιότητας. Το καθήκον κάθε πολίτου είναι να συντρέξη όπως σταματήση η συμφορά. Και η συναίσθησις αυτού του καθήκοντος μου επιβάλλει να είπω τα εξής: Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιή τας ενόπλους δυνάμεις του έθνους σ' ένα αδελφοκτόνον αγώνα, του οποίου αποτέλεσμα δεν ημπορεί να είναι άλλο από την υποδούλωσιν του ενός μέρους του λαού από το άλλο, τον σφαγιασμόν των τιμιωτέρων συμφερόντων του έθνους. Αλλ' επάνω από τα κόμματα και οιαδήποτε πρόσωπα είναι η Ελλάς, το μέλλον της, η ζωή του λαού της. Και εις το σημείον που έφθασαν τα πράγματα μίαν βλέπω διέξοδον. Να αφεθή πλήρης ελευθερία εις τον πρόεδρον της Δημοκρατίας να σχηματίση από αμερόληπτα πρόσωπα. Κυβέρνησιν εθνικής σωτηρίας, η οποία να αποκτήση την τάξιν και να ενεργήση εκλογάς ελευθέρας. Ας καύσωμεν όλοι το παρελθόν της εμφυλίου διχοστασίας εις τον βωμόν της πατρίδος. Επάνω από όλους η Ελλάς.

Ν. Καστρινού, ό.π., σσ. 176-177

**Η ΒΙΑ, Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ**

Μετά την παλινόρθωση της Βασιλείας με το ψευτοδημοψήφισμα του ψευτοαντιβασιλιά Κονδύλη ο ιδρυτής της ανατραπείσας δημοκρατίας σε συγκέντρωση των οπαδών του κόμματός του λέγει ότι τα γεγονότα του περασμένου έτους έκαμαν το έτος αυτό (1934) το απαισιώτερο δια το έθνος μας. Η πολιτειακή μεταβολή συνετελέσθη με την βίαν κακοποιών ανθρώπων.

Δια τούτο εθεωρήσαμε καθήκον μας να διαμαρτυρηθώμεν κατά της αυθαιρεσίας της βίας και της νοθείας δια των οποίων επετεύχθη η τελευταία πολιτειακή μεταβολή. Διότι αν αδιαμαρτυρήτως εγίνοντο αποδεκτά η βία και η νοθεία κανέν από τα δικαιώματα του λαού δεν είναι δυνατόν να είναι εξησφαλισμένον.

Και την ηθικήν αυτήν αντίστασιν έχουν προπαντός υποχρέωσιν να αντιτάσσουν οι πολιτικοί άνδρες άλλως δεν έχουν καμμίαν αξίαν, δεν δύνανται να θεωρούνται ηγέται του λαού ο οποίος περιμένει απ' αυτούς να είναι πρόμαχοι των δικαίων του και οδηγεί εις τιμίους αγώνας. Έτσι μόνον ημπορεί να καταστή συνειδησίς των πολιτών ότι η βία, η αυθαιρεσία, η καταπάτησις του δικαίου πρέπει να πατατάσσωνται αμέσως χωρίς δισταγμόν.

Εάν η τελευταία περιπέτεια, ο εξευτελισμός που υπέστησαν το κράτος και ο λαός, η διαρπαγή του Δημοσίου από ανθρώπους της βίας, δεν εδίδαξε, δεν κατέστησε συνειδητόν, ότι κυριώτατον συμφέρον του λαού, πρώτιστον καθήκον του είναι να μη ανέχεται την αυθαιρεσίαν, δεν έχω καμμίαν αμφιβολίαν ότι η υποδούλωση η πλέον ωμή και η πλέον εξευτελιστική μας αναμένει. Δια να στεφθή η προσπάθειά μας με αποκατάστασιν πραγματικήν και όχι φαινομενικήν των λαϊκών δικαίων πρέπει να κυριαρχήση η αρχή ότι ο στρατός ανηκει εις το έθνος και όχι εις τους αξιωματικούς, ότι η πειθαρχία που αποτελεί το σπουδαιώτερον συστατικόν του στρατού, πρέπει να στηρίζεται εις την υπακοήν του στρατού εις το έθνος, την υποταγήν του εις το κράτος, άλλως όχι μόνον η αξία του στρατού καθίσταται μηδαμινή, αλλ' ακόμη η ύπαρξις του αμφιβόλου σκοπιμότητος αν μη επικινδύνου.

Είμαι υποχρεωμένος να είπω ότι εκείνο που αποκαλούν οι άλλοι συμφιλίωσιν σήμερον, δεν έχει καμμίαν σχέσιν με την πραγματικήν συμφιλίωσιν που προϋποθέτει ελευθέραν συμφωνίαν, ισοτιμίαν, αποκατάστασιν του δικαίου, θεμελίωσιν της εις την ειλικρίνειαν, την αλήθειαν και όχι εις το ψεύδος και την απάτην.

Είναι ανάγκη να γίνη μια επανάστασις, επανάστασις των ψυχών και των πνευμάτων κατά της βίας και της ανηθικότητος και της κομματικής ιδιοτελείας, και της αποσυνθέσεως του κράτους, κατά των δικτατορικών μωρολογιών και του επικινδύνου κομματαρχισμού. Αυτήν την επανάστασιν την φιλικήν, αλλά και σωτηριάν κηρύσσομεν.

Το καθεστώς το σημερινόν που επεβλήθη κατά τρόπον ανώμαλον, δεν δύναται να αξιολογηθῆσιν από κανένα εφόσον στηρίζεται μόνον εις τας πράξεις των καλπονοθευτών. Αι κύριαι γραμμαί του σημερινού μας προγράμματος είναι

εσωτερικώς μεν αποδοκιμασία και καταπολέμησις της βίας και της αυθαιρεσίας, της πολιτικής απιστίας και ασυνεπείας αναστήλωσις του κράτους του νόμου, θεμελίωσις της γαλήνης απόλυτος υποταγή του στρατού εις την θέλησιν της λαϊκής πλειοψηφίας, αποκατάστασις πλήρους λαϊκής κυριαρχίας σύνταξις του πολιτεύματος όσον το δυνατόν περισσότερον επί τη βάσει των δημοκρατικών αρχών, εξωτερικώς δε προσπάθεια παγιώσεως της ειρήνης εις τον κόσμον και ιδίως εις τα Βαλκάνια.

Επιπλέον θα διεξαχθή εκ μέρους μας επίμονος και συνεχής αγών δια την εφαρμογήν του πολιτικού μας προγράμματος το οποίον αποβλέπει εις την συστηματικήν εκ μέρους του κράτους εξύψωσιν των αγροτικών και εργατικών μαζών υπό την ευρυτάτην έννοιαν δηλαδή όλων των βιοπαλαιόντων ανθρώπων εις τους αγρούς και τας πόλεις δια την πραγματοποίησιν κράτους κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ν. Καστρινού, ό.π., σσ. 283-284

Συμπληρωματικό Κείμενο 20

ΤΙ ΛΕΕΙ Ο ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΕΝΙΖΕΛΟ

Το Φεβρουάριο 1934 κατά τον εορτασμό της επετείου του Δημοκρατικού Μανιφέστου στον πανηγυρικό που εξεφώνησε είπε μεταξύ άλλων ο αρχηγός της Δημοκρατικής Ενώσεως:

-Στο αποψινό εορτασμό μας της Δημοκρατίας, πολλοί δεν παρεβρίσκονται για διάφορους λόγους. Όμως είναι και ένας που δεν μετέχει γιατί αναγκαστικά ευρίσκεται μακριά από τας Αθήνας. Είναι ο αρχηγός των φιλελευθέρων ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Τους λόγους που τον κάνουν να παραμένει στα Χανιά, όχι τιμητικούς για τον τόπο μας, τους γνωρίζουμε όλοι. Όμως δεν μπορώ να μην ειπώ αυτά τα λίγα λόγια. Ημπορεί να ευρίσκεται κανείς σε οποιαδήποτε αντίθεσιν πολιτικήν με τον Βενιζέλον και εμείς βρεθήκαμε σε αντίθεσι στο παρελθόν και μπορεί να διαφωνήσουμε και αύριο.

Κανείς όμως δεν έχει το δικαίωμα να μην αναγνωρίση ότι είναι μια κορυφή, μια δόξα για την Ελλάδα, γιατί είναι αυτός που σε μια δύσκολη καμπή της εθνικής μας ιστορίας κατώρθωσε να εξυψώση το κύρος της πολιτείας, να αυξήση και να κάνη αποδοτικώτερες για τον λαό τις λειτουργίες της και να επιβάλη τάξιν, κατώρθωσε να εμπνεύση και να ενθουσιάση το έθνος και να το οδηγήση στους μεγάλους αγώνες της αποκαταστάσεώς του. Γι' αυτό κανείς δεν έχει το δικαίωμα να αρνήται το σεβασμό που του ανήκει και γι' αυτό τις επιθέσεις που έγιναν εναντίον του τις αισθανόμαστε όλοι σαν κτυπήματα εναντίον του έθνους.

Ν. Καστρινού, Αλ. Παπαναστασίου, ό.π., σσ. 261-262

Συμπληρωματικό Κείμενο 21

ΚΡΙΣΗ ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟ ΜΙΑ ΑΠΟΨΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΕΝΙΖΕΛΟ

Σαν θαυμαστής του έργου του Ελευθερίου Βενιζέλου του οποίου υπήρξε συνεργάτης πολλάκις και αντιπολιτευόμενος δεν παραλείπει ευκαιρία για να

εξάρη τις μεγάλες υπηρεσίες που πρόσφερε στο Έθνος ο μέγας πολιτικός και δημιουργός της νέας Ελλάδος. Τούτο όμως δεν τον εμπόδιζε και σε πολλές περιπτώσεις να καυτηριάσει δημοσία ορισμένες ενέργειές του στο εσωτερικό γεγονός που προκαλούσε την αγανάκτηση του αρχηγού των φιλελευθέρων και τις διαμαρτυρίες του. Έτσι μετά την παραίτηση της οκταήμερης κυβέρνησης Παπαναστασίου εξαιτίας της διαφωνίας του με το κόμμα των φιλελευθέρων που τον υπεστήριξε να ανέλθη στην εξουσία και τον ανάγκασε κατόπι να παραιτηθή γιατί διεφώνησε στο ζήτημα της άμεσης εφαρμογής του θεσμού των Κοινωνικών Ασφαλίσεων όπως ζητούσε ο αρχηγός της Δημοκρατικής Ενώσεως, την κυβέρνηση ανέλαβε πάλι ο Βενιζέλος, οπότε πάνω στις προγραμματικές δηλώσεις του έγινε πλατιά συζήτηση στη Βουλή την 6^η Ιουνίου 1932. Αγορεύοντας σχετικά ο Παπαναστασίου προβαίνει σε αυστηρό έλεγχο της εσωτερικής πολιτικής των φιλελευθέρων και των κομματικών ελιγμών του για τη συγκέντρωση της εξουσίας στα χέρια του.

Ν. Καστρινού, ό.π., σσ. 258

Συμπληρωματικό Κείμενο 22

ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ 1935

ΑΠΟΛΟΓΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Εκ των πολιτικών αρχηγών, πρώτος απελογήθη ο Στυλ. Γονατάς. Ούτος ε χαρακτήρισε το κίνημα ως εθνοκτόνον. Ηρνήθη ότι είχαν οιαδήποτε ένοχον σχέση με την Δημοκρατική Άμυνα, την οποίαν ε χαρακτήρισεν ως πολιτικήν και όχι επαναστατικήν οργάνωσιν. Παρεδέχθη ότι διετήρει φιλικάς σχέσεις με τον Ν. Πλαστήραν, αλλ' όχι ότι υπήρχε και ταυτότης κατευθύνσεων. Ε χαρακτήρισε την εκτέλεσιν των Εξ ως μοιραίον γεγονός, το οποίον παρά την ιδικήν του εισήγησιν περί απονομής χάριτος, δεν κατέστη δυνατόν να προληφθή. Απέδωσε την παράλειψιν της αμέσου αποδοκίμασίας του κινήματος εις την κατάθλιψιν την οποίαν ησθάνθη εκ της επιμονής της κυβερνήσεως να τον θεωρήσῃ ανεμεμιγμένον εις το κίνημα και, τελειώνων, εζήτησε την ανεπηρέαστον κρίσιν του δικαστηρίου. Ακολούθως απελογήθη ο Αλ. Μυλωνάς. Υπεστήριξεν ότι ετέλει εν παντελεί αγνοία του κινήματος. Παρεπονέθη δια τον κακόν τρόπον με τον οποίον συνελήφθη, ενώ τηλεφωνικώς είχαν ειδοποιήσει τον υπουργόν των Εσωτερικών ότι τίθεται εις την διάθεσίν του. Εδικαιολόγησεν έτσι το ηθικώς αδύνατον της δια δηλώσεώς του αποδοκίμασίας του κινήματος. Ο Μυλωνάς, διαρκούσης της δίκης, είχαν απευθύνη επιστολήν προς τον ναύαρχον Σακελλαρίου, δια της οποίας διεχώριζε τας ευθύνας του. (Αρχείον Σακελλαρίου).

Τρίτος απελογήθη ο Θεμ. Σοφούλης. Ηρνήθη ότι είχαν οιαδήποτε σχέση με την Δημοκρατική Άμυνα. Εξήγησεν ότι η εξαιρετική θέσις την οποίαν κατείχεν εις το Κόμμα των Φιλελευθέρων ωφέιλετο όχι εις την προσωπικήν εύνοιαν και εκτίμησιν του Ελ. Βενιζέλου, αλλ' εις την εμπιστοσύνην των στελεχών του κόμματος, τα οποία εξετίμων το παρελθόν του και την ανιδιοτελή πολιτείαν του.

Εχαρακτήρισεν ως απολύτως συκοφαντικές εφευρέσεις τα περί επαναστατικής του δράσεως εις Σάμον.

Εν συνεχεία απελογήθη ο Αλεξ. Παπαναστασίου, ο οποίος υπεστήριξεν ότι, κατά την προ του κινήματος διείτιαν, η αρθρογραφία του υπήρξε μετριοπαθής, εξαιρέσει των άρθρων των αναφερομένων εις την απόπειραν κατά του Βενιζέλου. Τα άρθρα όμως αυτά απέβλεπον εις την αποκάλυψιν της αληθείας και τον καταλογισμόν των ευθυνών, που θα είχαν, ως συνέπειαν την αποκατάστασιν της ψυχικής ομαλότητος του Ελ. Βενιζέλου, ο οποίος, μετά την απόπειραν, είχε περιέλθει εις τραγικήν ψυχικήν κατάστασιν. Υπεστήριξεν ότι ηθέλησε να μεταβή εις Θεσσαλονίκην δια να ματαιώση το συλλαλητήριον της 3^{ης} Μαρτίου. Εχαρακτήρισε το κίνημα συμφοράν δια την χώραν και είπεν ότι δια του κινήματος ο Ελ.Βενιζέλος εκρημνίσθη οριστικώς από την πολιτικήν ζωήν.

Τελευταίος απελογήθη ο Γεώργιος Καφαντάρης. Ηρνήθη ότι είχεν οιαδήποτε σχέσιν με την Δημοκρατικήν Άμυναν. Εξέθεσε τους λόγους δια τους οποίους απεμακρύνθη εκ της οικίας του, μόλις επληροφορήθη την έκρηξιν του κινήματος, και τας ενεργείας του προς τον Παπαναστασίου, ο οποίος συνεφώνησε περί αποστολής τηλεγραφήματος εις τον Βενιζέλον, δια του οποίου θα τον εκάλουν να επενέβαινε και να εματαίωνε την σύγκρουσιν εις τον Στρυμόνα. Απέκρουσεν ως δεινήν μομφήν εναντίον του και την υπόνοιαν μόνον ότι ημπορούσε να συνεργασθή με τον Βενιζέλον δια την ανατροπήν των ελευθέρων θεσμών.

Γρ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 352-354

Συμπληρωματικό Κείμενο 23

ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΠΑΠΟΥΛΑ, ΚΟΙΜΗΣΗ, ΒΟΛΑΝΗ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ 1935

Μέχρι της 14ης Μαΐου 1935, ότε ήρθη ο στρατιωτικός νόμος, ενώπιον των εκτάκτων στρατοδικείων είχαν παραπεμφθή και δικασθή 1.130 στρατιωτικοί και ιδιώται. Εξ' αυτών κατεδικάσθησαν εις θάνατον 60, εις ισόβια δεσμά 57, εις πρόσκαιρα δεσμά 20 ετών 57 και εις μικροτέρας ποινάς 705. Οι υπόλοιποι απηλλάγησαν. Εκ των εις θάνατον καταδικασθέντων οι 55 είχαν διαφύγει εις το εξωτερικόν. Εκ των πέντε παρόντων οι τρεις, ο επίλαρχος Βολάνης και οι στρατηγοί Παπούλας και Κοιμήσης εξετελέσθησαν. Εις τους υποπλοίαρχον Παπάζογλου και κελευστήν Τριγυράκην, καταδικασθέντας εις θάνατον από το υπό την προεδρίαν του ναυάρχου Οικονόμου έκτακτον στρατοδικεϊον που εδίκασε τους επαναστάτας του Ναυτικού, εδόθη χάρις.

Οι Παπούλας και Κοιμήσης, μαζί με άλλα ηγετικά στελέχη της Δημοκρατικής Αμύνης, εκρύπτοντο καθ' όλην την διάρκειαν της Επαναστάσεως και παρεδόθησαν την νύκτα της 11ης Μαρτίου. Ούτοι, μαζί με άλλους αποστράτους, παρεπέμφθησαν ενώπιον εκτάκτου στρατοδικεϊου του οποίου πρόεδρος είχεν ορισθή ο υποστράτηγος της Αεροπορίας Ρέππας. Το στρατοδικεϊον, ύστερα από διαδικασίαν εννέα ημερών, κατεδίκασεν εις θάνατον τους Παπούλαν και

Κοιμήσιν, άλλους εις ποινάς δεσμών, ειρκτής και φυλακίσεως, αρκετούς δε ηθώωσεν.

Η εις θάνατον καταδίκη των δύο στρατηγών δεν ήτο δίκαια. Εκ της ακροαματικής διαδικασίας δεν είχε προκύψει η ανάμιξις των εις την Επανάστασιν. Ασφαλώς, εγνώριζον ότι προπαρασκευάζετο. Αλλ' η τριμελής Επιτροπή δεν ηθέλησε να έχη επαφήν με την Δημοκρατική Άμυναν. Συνέπεια ήτο, κατά την εκδήλωσιν της Επανάστασεως, να αγνοηθή τελείως η Δημοκρατική Άμυνα. Οι Παπούλας και Κοιμήσης κατεδικάσθησαν εις θάνατον δια την μετάστασιν των από τον αντιβενιζελισμόν εις τον βενιζελισμόν. Αμφότεροι εξ' άλλου εθεωρούντο ότι συνήργησαν εις την καταδίκην των Έξ. Ο Παπούλας ως μάρτυς κατηγορίας, ο Κοιμήσης ως μέλος της Επαναστατικής Επιτροπής.

Η απόφασις δια τους Παπούλαν και Κοιμήσιν εξεδόθη την Μεγάλην Δευτέραν, 22 Απριλίου 1935. Την επομένην, ο Πεσμαζόγλου μετά του Μαξίμου και του υφυπουργού των Στρατιωτικών Κ. Ροδοπούλου προσεπάθησαν να πείσουν τον Κονδύλην να ματαιώση την εκτέλεσιν. Ο Κονδύλης παρέμεινεν αμετάπειστος. Εν συνεχεία, ο μεν Μάξιμος μετέβη δια να συναντήση τον Τσαλδάρην, ο δε Πεσμαζόγλου εξήτησε να παρουσιασθή εις τον πρόεδρον της Δημοκρατίας, δια να επιτύχη την αναβολήν των εκτελέσεων λόγω της Μεγάλης Εβδομάδος, ώστε να εκερδίζετο καιρός. Ο Ζαΐμης του είπεν, ότι δεν ήθελε να αναλάβη ευθύνην, ευχαρίστως όμως θα έβλεπεν τοιαύτην απόφασιν υιοθετουμένην από την κυβέρνησιν. Προς ματαίωσιν της εκτελέσεως εκινήθη και αυτός ούτος ο Ρέππας. Ο Κονδύλης παρέμεινε, μέχρι τέλους, αμετάπειστος. Έτσι, τα ξημερώματα της 24ης Απριλίου, Μεγάλης Τετάρτης, οι δυο στρατηγοί εξετελέσθησαν εις θέσιν κειμένην πλησίον του συνοικισμού Ζωγράφου.

Γρ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 348-349

Συμπληρωματικό Κείμενο 24

Ο ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΔΙΑΛΥΕΙ ΤΙΣ ΦΗΜΕΣ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΗ

Φήμαι δε εκυκλοφόρουν ότι και ο Ελ. Βενιζέλος ήτο σύμφωνος δια την παλινόρθωσιν. Τας φήμας ταύτας, αι οποίαι έφθασαν μέχρι Νεαπόλεως, όπου διέμενον οι διαφυγόντες επαναστάται, έφερεν εις γνώσιν του Ελ. Βενιζέλου, εγκατασταθέντος εν τω μεταξύ εις Παρισίους, δια της από 12ης Μαΐου 1935 επιστολής του, ο πλωτάρχης Ζάγκας. Εις την επιστολήν ταύτην του Ζάγκα απήντησεν ο Ελ. Βενιζέλος την 15ην Μαΐου και αφού προέβαιεν εις μιαν ιστορικήν ανασκόπησιν του τρόπου καθ' όν επεβλήθη και εσταθεροποιήθη η αβασίλευτος Δημοκρατία, παρά την υπονόμεισιν που υφίστατο εκ μέρους των βασιλοφρόνων, κατέληγεν: «Αλλά θα ήτο αληθινή καταπρόδοσις του αγώνος τούτου, εάν ημείς ερχόμεθα σήμερον να συμπράξωμεν εις μοναρχικήν παλινόρθωσιν, την οποίαν δια να προλάβωμεν εφθάσαμε να εξεγερθώμεν ενόπλιως. Όλον το αίμα που εχύθη κατά την

διάρκειαν του αγώνος τούτου και το αίμα του Παπούλα, του Κοιμήση και του Βολάνη θα επιπέση επί των κεφαλών μας, εάν εγινόμεθα ένοχοι τοιαύτης προδοσίας. Και ο στρατηγός Παπούλας θα ταράσση τον ύπνον μας. Ούτε οι άλλοι δημοκρατικοί αρχηγοί, των οποίων η στάσις ενώπιον του στρατοδικείου είναι ανεξήγητος, είναι δυνατόν να συμπράξουν εις τοιαύτην παλινόρθωσιν. Και αν ακόμη συνέπραττον, η παλινόρθωσις θα ήτο αδύνατον να στερεωθή. Διότι εκείνο που επιζητούν οι αντίπαλοί μας δεν είναι η βασιλευομένη δημοκρατία, αλλ' η επιβολή της δικτατορίας των βασιλικών κομμάτων, την οποίαν νομίζουν ότι θα καταστήσουν ασφαλεστέραν, εάν αποκαταστήσουν εις τον θρόνον ένα κομματικόν αρχηγόν των».

Γρ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σ. 356

Συμπληρωματικό Κείμενο 25

Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

Τέλος, ο Αλεξ. Παπαναστασίου, την 26ην Οκτωβρίου 1935, απηύθυνεν έκκλησιν προς τους φορείς των ενόπλων δυνάμεων, όπως επέμβουν και καταστήσουν δυνατόν τον σχηματισμόν μιας αμερολήπτου κυβερνήσεως και την ενέργειαν ενός πραγματικά τιμίου δημοψηφίσματος, το αποτέλεσμα του οποίου θα ανεγνωρίζετο και θα εγίνετο αναγκαίως σεβαστον από όλους. Προειδοποιεί δε τους φορείς των ενόπλων δυνάμεων ότι, εάν ήθελον αμελήσει να εκπληρώσουν αυτό το καθήκον, θα εξεγείρετο, αργά ή γρήγορα, ο λαός, δια να διεκδικήση τα δικά του και να καταστήση σεβαστήν την δημοκρατικήν θέλησίν του. Ο Παπαναστασίου τους κατηγορεί διότι ηθέλησαν ούτοι, δια της θετικής ή παθητικής στάσεώς των, να γίνουν οι ρυθμισταί της πολιτικής καταστάσεως, αφού επί των ιδικών των ώμων εστηρίζοντο οι «καταχρασταί της εξουσίας» και τους εκάλει να επέμβουν: 1) Διότι είχαν καταδιώξει τους επαναστατήσαντας συναδέλφους των την 1ην Μαρτίου εν ονόματι της Δημοκρατίας 2) Διότι η πλειοψηφία του λαού ήτο δημοκρατική 3) Διότι η κυβέρνησις είχαν επιβάλει στυγνήν τρομοκρατίαν.

Η προκήρυξις του Παπαναστασίου προεκάλεσε μεγάλην συγκίνησιν εις τους κυβερνητικούς κύκλους. Ο Κονδύλης δεν περιωρίσθη απλώς να συλλάβη τον Παπαναστασίου, την 28^{ην} Οκτωβρίου, και να τον εκτοπίση εις Μύκονον, αλλ' ησθάνθη την ανάγκην και να του απαντήση. Δια δηλώσεών του προσεπάθησε να δικαιολογήση το πραξικόπημα της 10ης Οκτωβρίου, ως αντιδρασίαν κατά της «συμμαχίας» των δημοκρατικών με τους κομμουνιστάς. Επίσης εδικαιολόγει τα εναντίον των δημοκρατικών ηγετών μέτρα ως άμυναν της κυβερνήσεως κατά των χρησιμοποιουμένων εναντίον της τρομοκρατικών μεθόδων, ηπέλει δε ότι θα ελάμβανε και σκληρότερα μέτρα εναντίον εκείνων που απειπειώντο να ρίψουν την χώραν «εις την κόλασιν του εμφυλίου σπαραγμού και της δικτατορίας του προλεταριάτου».

Γρ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σ. 377

Η ΔΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΕΞ

ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΑΘΗ ΑΚΟΜΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟ 1928

Δύο εβδομάδας μετά την δημοσίευσιν του νόμου περί συγκροτήσεως της Γερουσίας και τέσσαρας ημέρας μετά την δημοσίευσιν του Διατάγματος δια του οποίου ωρίζετο ότι αι γερουσιαστικά εκλογαί θα διεξήγοντο την 3ην Μαρτίου 1929 (λόγω του βαρυτάτου χειμώνος αι εκλογαί, την 26ην Φεβρουαρίου, ανεβλήθησαν δια την 21ην Απριλίου) εδημοσιεύθη, την 30ην Ιανουαρίου 1929, εις απογευματινήν εφημερίδα, την Εστία, η πληροφορία ότι ο Ελ. Βενιζέλος είχε την πρόθεσιν όπως εκλέξη ως αριστίνδην γερουσιαστήν και τον στρατηγόν Πλαστήραν. Ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος Π. Τσαλδάρης αυθημερόν απηύθυνε προς τον πρωθυπουργόν επιστολήν δια της οποίας τον ηρώτησεν εάν η πληροφορία ήτο αληθής, «δια να κανονίση τα κατ' αυτόν».

Ο Ελ. Βενιζέλος απήντησε, την επομένην, εις τον Τσαλδάρην ότι η κυβέρνησις εις ουδεμίαν είχε καταλήξει επί του θέματος απόφασιν. Αλλά, προσέθετεν, η επιστολή του αρχηγού του Λαϊκού Κόμματος, εν συνδυασμώ προς την αρθρογραφίαν μερίδος του αντικυβερνητικού Τύπου, ήγειρε το ζήτημα εάν οι αρχηγοί της Επαναστάσεως του 1922 είχαν ακέραια ή μειωμένα πολιτικά δικαιώματα. Επί του σημείου τούτου, συνέχιζεν ο Βενιζέλος, ο δημοκρατικός κόσμος δεν ημπορούσε να έχη τας autas απιλήψεις με το Λαϊκόν Κόμμα, διότι, επίστευεν ότι η Επανάστασις του 1922 παρά τα ενδεχόμενα σφάλματά της, αναπόφευκτα εις κάθε επανάστασιν, είχε προσφέρει μεγάλας υπηρεσίας εις την πατρίδα, των οποίων κυριωτάτη ητο η ανασυγκρότησις του στρατού. Εκθέτω ταύτα, έλεγεν ακολούθως, διότι εις τον κυβερνητικόν συνδυασμόν Αττικής, πρόκειται να μετέχη ο έτερος των αρχηγών της Επαναστάσεως εκείνης, ο στρατηγός Γονατάς. Εάν το Λαϊκόν Κόμμα εφρόνει ότι η δημοκρατική παράταξις δεν έπρεπε να περιλάβη εις το ψηφοδέλιόν της τον στρατηγόν Γονατάν, ηδύνατο να καταγγείλη την ενέργειαν αυτήν ενώπιον της κοινής γνώμης και να επιτύχη την λαϊκήν αποδοκιμασίαν των δημοκρατικών. Ο Βενιζέλος κατέληγε τονίζων ότι όρος δια την οριστικήν κατάπαυσιν των παλαιών παθών ήτο η επίδειξις του αναγκαίου εκατέρωθεν σεβασμού προς τας αρχάς και πεποιθήσεις των αντιπάλων και ότι έλλειψιν τοιούτου σεβασμού θα απεδείκνυεν η αξίωσις όπως «ωρισμένοι πολίται Έλληνες στερηθούν των πολιτικών δικαιωμάτων των, λόγω της εν τω παρελθόντι δράσεως αυτών, ως προς την οποίαν δράσιν η εκτίμησις του δημοκρατικού και μοναρχικού κόσμου διαφέρει ριζικώς».

Η επιστολή του Βενιζέλου δεν παρείχε καμίαν ικανοποίησιν εις τους Λαϊκούς. Ο αρχηγός των Φιλελευθέρων απέφυγε να λάβη θέσιν επί του ζητήματος της εκτελέσεως των Εξ. Κάτι περισσότερο. Προεκάλει τον Τσαλδάρην να ανακινήση δημοσία το ζήτημα, εφ' όσον ωμίλει περί σφαλμάτων αναποφεύκτων εις κάθε επανάστασιν. Ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος απεδέχθη την πρόκλησιν και την 2αν Φεβρουαρίου έγγραφε προς τον Βενιζέλον

ότι «η πλειονότης του ελληνικού λαού, όχι μόνον δεν παραμερίζει, αλλ' έχει πάντοτε υπ' όψιν το σφάλμα εκείνο το συνιστάμενον εις τερατώδες έγκλημα συνταράξαν ολόκληρον τον πολιτισμένον κόσμον». Ο Τσαλδάρης, αφού, συνεχίζων, υπεγράμμιζεν ότι ουδέποτε το Λαϊκόν Κόμμα εσκέφθη να περιορίση τα πολιτικά δικαιώματα των αρχηγών της Επαναστάσεως, αλλά διετήρηι την ευχέρειαν να κρίνη την σχετικήν προς αυτούς πολιτικήν της κυβερνήσεως, κατέληγεν ως εξής: «Επιτρέματέ μοι να φρονώ ότι ο σεβασμός προς τας αρχάς και πεποιθήσεις εκάστου των αντιπάλων είναι αναγκαίος δια την κανονικήν ζωήν του τόπου. Αλλά τα πάθη δεν κατευνάζονται, ενόσω τα διαπραχθέντα σφάλματα, ως σεις τα αποκαλείτε, ακολουθοῦσι πράξεις των πολιτικών αντιπάλων, αίτινες, έστω και πεπλανημένως, δύνανται να εξηγηθούν ως βράβευσις των εις ταύτας συντελεσάντων χρησιμεύουσαι ούτω εις αναρρίψισιν των παθών».

Το νόημα της επιστολής του Τσαλδάρη ήτο αυτό: Δεχόμεθα να θυσιάσωμεν τους εξ νεκρούς μας δια την λήθην του παρελθόντος, αλλά θα θυσιάσετε και σεις εκείνους που τους εξετέλεσαν. Εάν όχι, μη περιμένετε ότι το Λαϊκόν Κόμμα θα υποστείλη την σημαίαν της αδιαλλαξίας. Ο διχασμός θα συνεχισθή. Το αίτημα του Τσαλδάρη ήτο νόμιμον και λογικόν. Οι συμβιβασμοί χρειάζονται υποχωρήσεις εκατέρωθεν.

Η ανταπάντησις του Βενιζέλου δεν ήτο προωρισμένη να οδηγήση εις τον συμβιβασμόν αυτόν. Εις την προς Τσαλδάρην επιστολήν του, της 3ης Φεβρουαρίου 1929, ουσιαστικώς εδικαίωνε την Επανάστασιν του 1922 δια την εκτέλεσιν των Εξ. Έγραφεν:

«Η εκτίμησις του δημοκρατικού κόσμου προς τους αρχηγούς της Επαναστάσεως εκείνης δεν πρέπει να υποτίθεται ότι αποτελεί εκ μέρους ημών επιβράβευσιν των εν λόγω σφαλμάτων. Δύναμαι να βεβαιώσω υμάς με τον πλέον κατηγορηματικόν τρόπον, ότι ουδείς των πολιτικών αρχηγών της δημοκρατικής παρατάξεως θεωρεί ότι οι ηγέται της πολιτικής, ήτις ηκολουθήθη μετά το 1920, διέπραξαν προδοσίας κατά της πατρίδος ή ότι εν γνώσει ωδήγησαν τον τόπον εις την Μικρασιατικήν καταστροφήν. Δύναμαι μάλιστα να σας βεβαιώσω ότι το επ' εμοί πιστεύω ακραδάντως, ότι θα ήσαν ευτυχείς αν η πολιτική των ωδήγει την Ελλάδα εις εθνικόν θρίαμβον. Πιστεύομεν μόνον, ότι η ακολουθηθείσα μετά το 1920 πολιτική, εις την οποίαν παρέσυρεν αυτούς η πέραν του προσήκοντος μέτρου προσήλωσις των εις την Δυναστείαν, υπήρξεν ολεθρία δια τα συμφέροντα της χώρας. Αλλ' οσονδήποτε βαρεία και αν ήτο η ευθύνη αυτών δια την ακολουθηθείσαν πολιτικήν, ουδείς ηδύνατο, υπό ομαλές περιστάσεις, να σκεφθή ότι το σφάλμα αυτών ηδύνατο να τιμωρηθή δια της τρομεράς ποινής του θανάτου. Η διαφορά όμως ημών από το Λαϊκόν Κόμμα είναι ότι, ενώ τούτο θεωρεί την δίκην και τας επακολουθήσασας αυτήν, ατυχώς, εκτελέσεις ως έγκλημα και δη ως έγκλημα ατιμάζον τους αρχηγούς της Επαναστάσεως, στερούν αυτούς της ακεραίας ασκήσεως των πολιτικών δικαιωμάτων των και εξαλείφον τας μεγάλας υπηρεσίας, τας οποίας ούτοι προσέφερον εις την χώραν, η κρίσις ημών είναι εντελώς διάφορος. Όταν επαναχθή τις δια της φαντασίας εις την εποχήν του φθινοπώρου του 1922 και

αναλογισθή την ψυχολογική κατάσταση εις την οποίαν περιήχθησαν, όχι απλώς οι αρχηγοί της Επανάστασεως, αλλ' ολόκληρος σχεδόν ο ελληνικός λαός, ενώπιον του τραγικού θεάματος της καθημερινής αφίξεως των λειψάνων του καταστραφέντου στρατού και των μυριάδων του προσφυγικού πληθυσμού και ενώπιον της εκριζώσεως ενός μεγάλου τμήματος του έθνους από τας πατροπαραδότους εστίας του, θα εννοήση πως η δύναμις των πραγμάτων υπήρξεν ισχυροτέρα των πρώτων σκέψεων της Επανάστασεως όπως παραπεμφθούν οι κατηγορούμενοι ως υπαίτιοι της καταστροφής ενώπιον της Εθνικής Συνελεύσεως. Όταν επί πλέον ληφθή υπ' όψιν ότι οι αρχηγοί της Επανάστασεως επίστευον ειλικρινώς ότι άνευ της τρομεράς εκείνης τιμωρίας - την οποίαν ουδέν ομαλόν καθεστώς ηδύνατο να διανοηθή- δεν ήτο δυνατόν να ανασυγκροτήσουν τον διαλυθέντα μετά την Μικρασιατική καταστροφήν στρατόν, άνευ της ταχείας ανασυγκροτήσεως του οποίου εκινδυνεύομεν να χάσωμεν τας βορείας επαρχίας της Ελλάδος, θα εννοήσετε καλώς, διατί η προς τους αρχηγούς της Επανάστασεως εκείνης εκτίμησις του δημοκρατικού κόσμου, είναι ριζικώς αντίθετος προς την ιδικήν σας.

Ελπίζω, κύριε Πρόεδρε, η ειλικρινής αυτή εξήγησις να συντελέση όπως οριστικώς γεφυρωθή το χάσμα, το οποίον εχώρισε τόσον βαθέως την χώραν. Και μετά την Μικρασιατική καταστροφήν δύνανται να ανατείλουν δια την Ελλάδα ευτυχείς ημέραι. Εάν, μετά τας ειλικρινείς αυτάς εξηγήσεις, συνεχίσωμεν την εργασίαν, εις την οποίαν μετά την συγκρότησιν της Οικουμενικής Κυβερνήσεως επεδόθησαν τόσον αξιειπαίνως όλα τα πολιτικά κόμματα της χώρας -τα οποία, καίπερ διατηρούντα έκαστον τας διαφόρους αντιλήψεις του ως προς την εκτίμησιν του προσφάτου παρελθόντος και ως προς τον καλύτερον τρόπον παρασκευής ευτυχεστέρου μέλλοντος ενούνται όμως επί του πεδίου της πίστεως αυτών ότι η Ελλάς δεν δύναται να προαχθή παρά μόνον υπό την ανόθευτον λειτουργίαν του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος- ημπορούμεν να είμεθα βέβαιοι ότι θα ανατείλουν ευτυχείς και πάλιν εις την χώραν ημέραι.

Γ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 11-14

Συμπληρωματικό Κείμενο 27

ΑΔΙΑΛΛΑΚΤΟΙ ΚΑΙ ΣΤΑ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΟΞΥΝΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΑΘΩΝ

Η υπουργοποίηση των Γονατά και Καραπαναγιώτη -ο τελευταίος ήτο μέλος του καταδικάσαντος τους Εξ Εκτάκτου Στρατοδικείου- προεκάλεσεν εξεγερσιν των αντιβενιζελικών. Το Λαϊκόν Κόμμα, εις ένδειξιν διαμαρτυρίας, απέσχε των εργασιών της Βουλής. Δια της από 10ης Ιουνίου 1929 ανακοινώσεώς του ετόνιζεν ότι η προβολή των προσώπων τα οποία εβαρύνοντο με την εκτέλεσιν των Εξ καθίστα αδύνατον την κατασίγασιν των παθών και την συνεργασίαν του πολιτικού κόσμου. Συγχρόνως, ο αντιβενιζελικός Τύπος εξαπέλυσε σφοδροτάτην επίθεσιν κατά του Βενιζέλου, τον οποίον κατηγορήσεν ότι υπέκυπεν εις πίεσιν των Πλαστήρα και Οθωναίου. Η κατηγορία ήτο αβάσιμος.

Η υπουργοποίηση των Γονατά και Καραπαναγιώτη ευρίσκετο εντός του πλαισίου της κινήσεως των αδιαλλάκτων φίλων του Βενιζέλου, όπως τα μέλη της κυβερνήσεως, δια του παρελθόντος των ή δια της νοσοτροπίας των, εξασφαλίζουν την αδιαλλαξίαν απέναντι του αντιβενιζελισμού. Διότι υπό των φίλων αυτών, του στενού, δηλαδή, περιβάλλοντος του Βενιζέλου, του οποίου τον πυρήνα αποτελούν οι Γ. Μαρής και Β. Σκουλάς, επιστεύετο, ότι μόνον δια της καλλιέργειας αδιαλλάκτου κλίματος ημπορούσαν να επιτύχουν διαιώνισιν της διακυβερνήσεως της χώρας υπ' αυτών. Ηκολούθουν πολιτικήν πολώσεως. Εντός του στενού τούτου περιβάλλοντος εκινούντο και οι Πλαστήρας και Οθωναίος, χωρίς όμως να ασκούν επιρροήν επί του αρχηγού των Φιλελευθέρων, τουλάχιστον αποφασιστικήν.

Γ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 18-19

Συμπληρωματικό Κείμενο 28

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΜΙΑΣ ΑΠΟΠΕΙΡΑΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ

Το έγκλημα της 2ης Ιουνίου 1933 δεν διελευκάνθη από πλευράς αστυνομικής, ανακριτικής, δικαστικής. Και αυτό επέτρεψε να μεταβληθή η απόπειρα εις μύθον, εις τον μύθον που εχρειάζετο ο βενιζελισμός δια να επανεύρη εαυτόν. Η καλλιέργεια του μύθου δεν εχρειάζετο συγκεκριμένα πρόσωπα ως ενόχους. Εχρειάζετο σύμβολα. Ενόχους-σύμβολα. Εάν απεκαλύπτετο ότι η απόπειρα ήτο έργον μιας ανευθύνου οργανώσεως φανατικών αντιβενιζελικών, που εστερούντο κάθε επαφής με την κυβέρνησιν, η καλλιέργεια του μύθου θα καθίστατο εξ αντικειμένου αδύνατος. Η απόπειρα έπρεπε να αποδειχθή έργον της κυβερνητικής παρατάξεως. Δεν εχρειάσθη ιδιαίτερος μόχθος. Η κυβερνώσα παράταξις προσεφέρθη να βοηθήση εις την απόδειξιν της ίδιας ενοχής. Θα έλεγε κανείς ότι ο Τσαλδάρης και οι επιτελείς του επεδίωκαν να ευνοήσουν την ανάπτυξιν του μύθου, που ήτο απαραίτητος δια την νέαν εξόρμησιν του βενιζελισμού. Αι δύο παρατάξεις δεν εχωρίζοντο από ιδεολογικάς αντιθέσεις, επί του κοινωνικού και πολιτικού πεδίου, από την στιγμήν που το Λαϊκόν Κόμμα ανεγνώρισεν ανεπιφυλάκτως την αβασίλευτον δημοκρατίαν. Αλλά και η διάστασις περί την μορφήν του πολιτεύματος είχε καθαρώς συναισθηματικόν χαρακτήρα. Τάσεις προς εγκαθίδρυσιν δικτατορίας υπήρχον εξ' ίσου εις την αντιβενιζελικήν, όσον και εις την βενιζελικήν παράταξιν. Θα ήτο, κατά συνέπειαν, δύσκολον εις τον βενιζελισμόν να κρατήση τον αγώνα, εάν η απόπειρα δεν του προσέφερε τον μύθον που εχρειάζετο και εάν η κυβέρνηση δεν προσεφέρετο εις την καλλιέργειαν του μύθου.

Η απόπειρα της 2ης Ιουνίου δεν εστρέφετο μόνον κατά του Ελ. Βενιζέλου αλλά και κατά του αντιβενιζελισμού. Η προσωπικότης του αρχηγού των Φιλελευθέρων συνεκράτει τα δυο κομματικά συγκροτήματα, που, μετά την Μικρασιατικήν καταστροφήν, θα έπρεπε να λάβουν τας διαστάσεις που τους έδιδον αι νέαι κοινωνικάί και πολιτικάί συνθήκαι της χώρας. Ο θάνατος του Βενιζέλου θα ήτο και θάνατος του αντιβενιζελισμού. Αυτό διέφυγεν από τους συλλαβόντας την ιδέαν της δολοφονίας του Κρητός πολιτικού. Όπως και ο

τερματισμός της υποθέσεως της αποπείρας, δια της ανακαλύψεως και τιμωρίας όλων των ενόχων, θα απεστέρει τον βενιζελισμόν του νέου μύθου, του νέου συνθήματος. Ο Τσαλδάρης έχασε την ευκαιρίαν και, έτσι, η απόπειρα έγινεν αιτία μιας θλιβεράς τραγωδίας.

Γ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 347-348

Συμπληρωματικό Κείμενο 29

ΠΩΣ ΑΝΤΕΔΡΑΣΑΝ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΒΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ 4^{ΗΣ} ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Αντίδρασις κατά της δικτατορίας εξεδηλώθη την επομένην εκ μέρους των κομμάτων. Ιδίως των μικρών και των αντιβενιζελικών. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων έδειξεν εις την αρχήν εφεκτικόν στάσιν. Τούτο ωφείλετο και εις την ελπίδα που είχαν ο Σοφ. Βενιζέλος ότι ήτο δυνατόν ο Μεταξάς να τηρήση τον λόγον του εις το ζήτημα της επαναφοράς των αποτάκτων, και εις την ιδιοσυγκρασίαν του Θεμ. Σοφούλη, ο οποίος, ευρισκόμενος προ τετελεσμένων γεγονότων, δεν ηρέσκετο εις σπασμωδικάς κινήσεις. Οι άλλοι όμως πολιτικοί αρχηγοί, Καφαντάρης, Παπανδρέου, Παπαναστασίου, Μυλωνάς και τα μέλη της διοικούσης επιτροπής του Λαϊκού Κόμματος Κ. Τσαλδάρης, Πέτρος Ράλλης και Β. Σαγιάς, συνήλθον το απόγευμα της 5ης Αυγούστου εις σύσκεψιν και συνέταξαν έντονον διαμαρτυρίαν απευθυνομένην προς τον βασιλέα και τον Μεταξάν, δια της οποίας ηξίου την ταχίστην αποκατάστασιν των συνταγματικών ελευθεριών. Την επομένην δε όλοι, πλην του Παπανδρέου, παρουσιάσθησαν εις τον βασιλέα και διετύπωσαν προφορικώς διαμαρτυρίαν δια το πραγματοποιηθέν πραξικόπημα. Ο βασιλεύς τους παρέπεμψεν εις τον Μεταξάν. Οπότε ο Καφαντάρης του είπεν: «Ο κ. Μεταξάς, Μεγαλειότατε, δεν είχαν ποτέ δύναμιν να κινήση και τον μικρόν δάκτυλον εναντίον των ελευθεριών του τόπου. Σεις του εξεχωρήσατε την δύναμίν σας ιδικών σας έργον είναι. Δι' ό,τι συμβή σεις μόνον θα είσθε υπεύθυνος. Άλλον ημείς δεν γνωρίζομεν».

Ετέρα ενέργεια, πλησίον του βασιλέως, υπήρξεν η επιστολή την οποίαν του απηύθυνε, την 24ην Αυγούστου 1936, εκ Σήμερικκ της Αυστρίας, ο Ι. Θεοτόκης, ευθύς ως επληροφορήθη την έκδοσιν του διατάγματος περί διαλύσεως των κομμάτων. Εις την επιστολήν ταύτην έγγραφε προς τον βασιλέα ότι ο Μεταξάς εβίασε την λύσιν της δικτατορίας ευθύς μετά την συμφωνίαν με τον Σοφούλην, παρουσιάσας τον κομμουνιστικόν κίνδυνον ως επικρεμάμενον. Και συνέχιζεν: «Η Υμετέρα Μεγαλειότης ενέδωκε, σφάλμα μέγιστον, Μεγαλειότατε, το οποίον εγώ χαρακτηρίζω δια της φράσεως «πήδημα εις το κενόν», και δια της τοιαύτης πράξεως ανετρέψατε άρδην όλας τας προς τον ελληνικόν λαόν υποσχέσεις Σας, τας οποίας κατά τον επισημότερον τρόπον εδώκατε, όταν ημείς ηδυνήθημεν να επιστρατεύσωμεν εθνικώς την Ελλάδα, κατά τον παρελθόντα Νοέμβριον, και επετύχομεν πράγματι η Ελλάς να Σας δεχθή με ένα πανελλήνιον παλμόν ενθουσιασμού και παλμόν ελπίδος. Έκτοτε, Μεγαλειότατε, τι επράξατε; Συνεχώς ηκολουθήσατε τας συμβουλάς του κακού σας συμβούλου, οσάκις ηρωτήθημεν, επράξατε το αντίθετον, και εις διάστημα

οκτώ μηνών, αφού εδοκιμάσατε όλους τους αστοχωτέρους πειραματισμούς διακυβερνήσεως της χώρας, εφθάσατε εις την δικτατορίαν, με δικτάτορα τον πολιτικόν όστις επανειλημμένως απεδοκιμάσθη υπό του ελληνικού λαού και εις τον οποίον εδώκατε προηγουμένως επί τρίμηνον τον καιρόν να κυβερνήση, δια να αποδείξη και εμπράκτως την αδεξιότητα εις όλα τα πεδία, και αφού όλα αυτά συνετελέσθησαν, τώρα Σας έπεισε, Μεγαλειότατε, ότι η σωτηρία έγκειται εις την διάλυσιν των κομμάτων δια διατάγματος, ως εάν τα κόμματα να ήσαν τίποτε πράγματα τα οποία θεληματικώς και κατά βούλησιν να συγκροτή ή να διαλύη κανείς... Δεν υπάρχει κατ' εμέ, Μεγαλειότατε, παρά εν και μόνον μέσον διεξόδου από το αδιέξοδον εις το οποίον φέρεσθε, αλλ' εις το οποίον φέρετε και την Ελλάδα, και τούτο είναι να δώσητε Υμείς, όχι η δικτατορία Σας, αμέσως ένα Σύνταγμα εις την χώραν. Όταν γράφω αμέσως, εννοώ μετά δυο ή τρεις εβδομάδας, και δύναται μια ολιγομελής επιτροπή εκ νομικών εντός τριών εβδομάδων το πολύ, να σας εκπονήση εν Σύνταγμα συγχρονισμένον, χωρίς να ευρύνη τα βασιλικά δικαιώματα. Θα δώσητε Υμείς το Σύνταγμα με ένα διάγγελμα προς τον Ελληνικόν Λαόν, θα σχηματίστηκε αμέσως μιαν πραγματικώς υπηρεσιακήν κυβέρνησιν και όχι κυβέρνησιν από ένα άθροισμα αποτυχόντων πολιτικών, καιροσκοπόντων φιλοδόξων κα επαγγελματικών ασημοτήτων, και η κυβέρνησις αυτή θα καλέση τον λαόν εις νέας εκλογάς με το πλειοψηφικόν και με ευρυτάτην πριφέρειαν και τότε θα προέλθη πράγματι μια αντιπροσωπεία, η οποία θα δυνηθή να δώση μιαν σταθεράν κυβέρνησιν εις την χώραν μας και θα δυνηθήτε και Υμείς, Μεγαλειότατε, να επανέλθητε εντός των πλαισίων της Βασιλευομένης Δημοκρατίας, όπως την ωνειρεύθησαν όλοι οι καλοί πατριώται και όπως, φαντάζομαι, και Υμείς την επιθυμείτε». [Αρχείον Αντων. Λιβιεράτου].

Γ. Δαφνή, ό.π., τ. Β', σσ. 423-425